

Jacek Jędrysiak

<https://orcid.org/0000-0002-5472-136X>

Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego

R OK W KAMASZACH – DOKUMENTY DOTYCZĄCE SŁUŻBY WOJSKOWEJ JÓZEFA MARII RUSZARA

Józef Maria Ruszar, wybitny znawca twórczości Zbigniewa Herberta i obecny dyrektor Instytutu Literatury w Krakowie, jest także postacią z interesującą i godną najwyższego uznania przeszłością. Urodzony w 1951 r., w latach siedemdziesiątych jako student polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego zaangażował się w działalność opozycyjną. Reprezentował związany z Kościołem katolickim nurt studenckiego ruchu dysydenckiego, skoncentrowanego wokół Duszpasterstwa Akademickiego „Beczka”. Prócz działalności samokształceniowej brał udział w akcjach protestacyjnych związanych z nowelizacją Konstytucji PRL w 1975 r. i z represjami wobec robotników aresztowanych w trakcie wydarzeń Czerwca 1976 r. Niewątpliwym przełomem w życiu Ruszara była śmierć Stanisława Pyjasa¹, do którego kręgu przyjaciół się zaliczał. Był jednym z założycieli, liderów i najaktywniejszych działaczy Studenckiego Komitetu Solidarności (SKS) w Krakowie w 1977 r. Rok spędzony w szeregach „ludowego” Wojska Polskiego (IWP) zaburzył jego działalność opozycyjną, lecz jej nie przerwał. Od 1979 r. Ruszar mieszkał w Warszawie, angażując się w działalność tamtejszego Klubu Inteligencji Katolickiej, a następnie NSZZ „Solidarność”. Był członkiem redakcji „Tygodnika Solidarność”, w stanie wojennym

¹ Stanisław Pyjas (1953–1977), działacz opozycji studenckiej z Krakowa, student filologii polskiej. Jego tajemnicza śmierć, spowodowana najpewniej przez bezpiekę, stała się powodem demonstracji studenckich, tzw. czarnych juwenaliów i założenia SKS (J. Szarek, *Czarne juwenalia. Opowieść o Studenckim Komitecie Solidarności*, Kraków 2007, *passim*).

został internowany, a od 1983 przebywał na emigracji w RFN, a potem w Stanach Zjednoczonych, będąc aktywnym współpracownikiem Radia Wolna Europa.

Do 2017 r. sprawa powołania Ruszara do odbycia służby wojskowej nie była przedmiotem specjalnego zainteresowania, a nawet prezentowano ją z zasadniczymi błędami. Znamca problematyki SKS, Jarosław Szarek, podawał na przykład, że Ruszar po usunięciu ze SOR został odesłany do odbycia dwuletniej zasadniczej służby wojskowej, co w sposób oczywisty było tezą nieścisłą². W internetowej Encyklopedii Solidarności wciąż można znaleźć informację, że za odmowę złożenia przysięgi przeniesiono go do Wojskowego Obozu Specjalnego w Trzebiatowie³. To także ewidentny błąd, obóz ten powstał bowiem dopiero w związku z akcją internowań prowadzoną w okresie stanu wojennego⁴. Do czasu publikacji w 2017 r. dziennika⁵ spisane przez Ruszara w trakcie jego służby w armii dokładny opis całego problemu nie był jednak możliwy. Redaktorom tomu udało się jednak odtworzyć wówczas podstawowe fakty dotyczące całej sprawy. W momencie powołania do wojska Ruszar był już absolwentem polonistyki, co wykluczało odbywanie przez niego zasadniczej służby wojskowej. Wprowadzony ostatecznie od 1973 r. system szkolenia rezerw osobowych i kształcenia obronnego studentów cywilnych szkół wyższych zakładał trzyetapowy proces szkolenia wojskowego absolwentów posiadających kategorię zdrowia „A”⁶. Składały się nań: 180-godzinny, dwusemestralny kurs w ramach Studium Wojskowego; 6-miesięczne szkolenie w Szkole Oficerów Rezerwy (SOR) oraz 6-miesięczna praktyka w jednostce wojskowej (JW). Po pozytywnym zaliczeniu przez absolwenta tego ostatniego elementu dowódca

² *Ibidem*, s. 143.

³ Zob. <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/18455,Ruszar-Jozef.html>, dostęp 30 XI 2021 r.

⁴ Na temat obozu w Trzebiatowie: M. Dąbrowski, *Wojskowe Obozy Specjalne 1982–1983*, Lublin 2013, s. 62–63; K. Bukowski, *Ćwiczenia wojskowe żołnierzy rezerwy na terenie Pomorza Środkowego w Budowie, Trzebiatowie i Unieściu 1982–1983 w dokumentach śledztw prowadzonych przez Oddziałową Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Szczecinie* [w:] *Inteligentna forma internowania. Ćwiczenia i powołania do Ludowego Wojska Polskiego jako forma represji po 13 grudnia 1981 r.*, red. G. Majchrzak, Warszawa 2016, s. 109–113.

⁵ J.M. Ruszar, *Czerwone pająki. Dziennik żołnierza LWP*, oprac. i red. K. Dworaczek, J. Jędrysiak, Warszawa 2017.

⁶ Archiwum Wojskowe w Toruniu (dalej AWT), Zespół 1, Pomorski Okręg Wojskowy (dalej Z-1: POW), 39/78/18, Informacja o nowej koncepcji przygotowania oficerów rezerwy i szkolenia obronnego młodzieży studium oraz zadaniach wynikających z tej koncepcji dla poszczególnych organów Ministerstwa Obrony Narodowej, 27 VI 1972, k. 23–44.

danej JW miał prawo wnioskować o nadanie mu pierwszego stopnia oficerskiego – podporucznika rezerwy⁷. W takim właśnie trybie 6 lipca 1978 r. Ruszar trafił do SOR przy Ośrodku Szkolenia Wojsk Lądowych im. Rodziny Nalazków w Elblągu (OSWL)⁸. Mimo zachęających wyników już 4 sierpnia został stamtąd wydalony (z powodów opisanych niżej w tym tekście) i skierowany do pełnienia dalszej służby w 36 Łużyckim Pułku Zmechanizowanym w Trzebiatowie⁹. Tam, zgodnie z przepisami, dosłużył jako szeregowiec do obowiązkowych dwunastu miesięcy, po czym z dniem 29 czerwca 1979 r. przeniesiono go do rezerwy.

Prezentowany zbiór dokumentów dotyczących sprawy powołania Ruszara do służby w ludowym Wojsku Polskim i jego późniejszej inwigilacji w trakcie rocznego pobytu w Siłach Zbrojnych PRL powinien stanowić uzupełnienie do edycji jego powstałego w tamtym czasie dziennika, jednak jego redaktorzy, pomimo prób i szeregu interesujących odkryć, nie byli wówczas w stanie zgromadzić materiałów prezentowanych w niniejszym opracowaniu. Fakt ten nie może budzić zdziwienia – zebranie dokumentów obrazujących postrzeżenie Ruszara w okresie jego służby wojskowej jest efektem niemal dwóch i pół roku żmudnych poszukiwań archiwalnych. Materiał dotyczący autora unikalnego dziennika jest bowiem rozproszony i znajduje się w wielu teczkach przechowywanych w różnych archiwach i zespołach. Najcenniejsze w kontekście uzupełnienia stanu wiedzy okazały się w pierwszej kolejności dokumenty wytworzone przez Wojskową Służbę Wewnętrzną, przechowywane przez Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN) w Warszawie. Mam tu na myśli przede wszystkim akta Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej (WSW) Pomorskiego Okręgu Wojskowego (POW)¹⁰, Oddziału WSW w Koszalinie¹¹ i Wydziału WSW 8 Dywizji Zmechanizowanej z Koszalinie¹² z lat 1978–1979.

⁷ Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej nr 27/MON z dnia 26 III 1973 r. w sprawie szkolenia wojskowego i obronnego studentów szkół wyższych, „Dziennik Rozkazów Ministerstwa Obrony Narodowej” 1973, nr 11, poz. 50.

⁸ AWT, Zespół 366, Ośrodek Szkolenia Wojsk Lądowych im. Rodziny Nalazków w Elblągu (dalej Z-366: OSWL), 126/82/9, Książka ewidencyjna Szkoły Oficerów rezerwy przy OSWL, 4 VII 1978 – 30 XII 1978 r., k. 66; 124/82/8, Rozkaz dzienny nr PF 183, Elbląg, 6 VII 1978 r., k. 15.

⁹ AWT, Z-366: OSWL, 124/82/8, Rozkaz dzienny nr PF 209, Elbląg, 4 VIII 1978 r., k. 98.

¹⁰ Archiwum IPN w Warszawie (dalej AIPN), Szefostwo Wojskowej Służby Wewnętrznej w Warszawie (dalej SWSW), 2386/20065; 2386/20068; 2386/20070; 2386/20260; 2386/20261; 2386/20262; 2386/20263; 2386/20265; 2386/20071; 2386/20076.

¹¹ *Ibidem*, 2386/20091.

¹² *Ibidem*, 2386/20101; 2386/20102; 2386/20104; 2386/20274; 2386/20276; 2386/20277; 2386/20278; 2386/23005; 2386/20275.

Zgodnie z przewidywaniami wniosły one zdecydowanie najwięcej do stanu wiedzy na temat poruszanego problemu. Nieco zaskakująca okazała się natomiast liczba ciekawych dokumentów pozostawionych w teczkach sprawy operacyjnego rozpracowania środowiska SKS, do którego pionierskiej, krakowskiej części należał Ruszar. Materiały te były obiektem selektywnej publikacji, jednak, co znamienne, ważne dokumenty dotyczące służby wojskowej Ruszara w ogóle nie stały się przedmiotem edycji¹³. Stanowi to dobrą ilustrację do niedawnej informacji Instytutu Pamięci Narodowej dla Rzecznika Praw Obywatelskich, w której jest mowa o niemożności ustalenia liczby obywateli PRL powołanych do wojska w formie represji w latach 1945–1989¹⁴. Sytuacja ta nie może dziwić, gdyż liczba osób zaangażowanych w badanie tej problematyki – zarówno w IPN¹⁵, jak i poza nim¹⁶ – jest zdecydowanie zbyt szczupła, co przekłada się na stan wiedzy w tej materii¹⁷. Z tego też względu świadectwo Ruszara jest

¹³ AIPN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie (dalej MSW), 0222/701, t. 1–6; *Kryptonim „Wasale”*. *Służba Bezpieczeństwa wobec Studenckich Komitetów Solidarności 1977–1980*, wybór, wstęp i oprac. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2007.

¹⁴ Informacja Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej dla Rzecznika Praw Obywatelskich, 21 V 2021 r., <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/prezes-IPN-dane-o-osobach-represjonowanych-w-stanie-wojennym-wcieleni-do-wojska>, dostęp 13 XII 2021 r.

¹⁵ Mam tu na uwadze przede wszystkim bogatą twórczość Bartosza Kapuściaka: *Instrukcje pracy kontrwywiadowczej Wojskowej Służby Wewnętrznej wraz z instrukcjami prowadzenia dokumentacji i ewidencji (1957–1990)*, oprac. B. Kapuściak, Kraków 2010; B. Kapuściak, *Celowe niszczenie czy przepisowe brakowanie? Glosa w sprawie nieistniejących materiałów po Głównym Zarządzie Informacji i Wojskowej Służbie Wewnętrznej*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2018, t. 11, s. 33–48; *Normatywy Wojskowej Służby Wewnętrznej (1957–1990)*, wybór, wstęp i oprac. B. Kapuściak, Katowice–Kraków 2019; B. Kapuściak, *Walka kontrwywiadu wojskowego z Kościołem katolickim. Alumni w „ludowym” Wojsku Polskim w świetle dokumentów Wojskowej Służby Wewnętrznej*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2020, nr 4(274), s. 84–124. Zob. także: E. Koj, *Zarząd II Sztabu Generalnego WP (Schemat funkcjonowania 1981–1990)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 12 (83), s. 80–86; A. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, *Akta Zarządu II Sztabu Generalnego WP z lat 1944–1956 w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2014, t. 7, s. 17–34.

¹⁶ Z pewnością wyróżnić tu należy badania Pawła Piotrowskiego: P. Piotrowski, *Kompanie polowe w „ludowym” Wojsku Polskim jako forma represji politycznych. Zarys problemu*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2010, nr 32–33 (*Historia i pamięć. Księga dedykowana Januszowi Kurtyce*), s. 429–444; *idem*, *Służba wojskowa jako forma represji politycznych w ludowym Wojsku Polskim [w:] Inteligentna forma internowania...*, s. 45–63.

¹⁷ Najwięcej uwagi poświęcono jak dotąd specyficznym i zorganizowanym formom represyjnego wykorzystania służby wojskowej, batalionom górniczym i kompaniom kłeryckim: E. J. Nalepa, *Wojskowe bataliony górnicze w Polsce w latach 1949–1959*, „Przegląd Historyczny” 1994, nr 1–2, s. 123–133; P. Piotrowski, *Bataliony budowlane i górnicze w Wojsku Polskim [w:] Studia i materiały z dziejów opozycji i oporu społecznego*, red. Ł. Kamiński, t. 2, Wrocław 1999, s. 123–142; *idem*, *Funkcjonowanie jednostek pracy w Wojsku Polskim w latach 50. [w:] Gospodarka i społeczeństwo w czasach PRL-u (1944–1989)*,

tak istotne, porusza bowiem słabo dotąd opisany problem punktowego wcielania w szeregi IWP działaczy SKS i innych grup opozycyjnych w drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX w.¹⁸ W przywoływanej edycji znaleźć można odniesienia do bardzo podobnej sprawy Jerzego Nowackiego¹⁹. Dzięki badaniom m.in. Kamila Dworaczka zarysowane zostały także analogiczne przypadki Aleksandra Gleichgewichta i Jerzego Filaka²⁰. Świadcstwa dotyczące swoich doświadczeń z IWP pozostawili też Antoni Pawlak²¹ i Leszek Budrewicz²². Jak do tej pory problematyka ta nie doczekała się ujęcia w formie syntezy²³.

red. E. Kościak, T. Głowiński, Wrocław 2007, s. 151–158; J. Wąsacz, *Szlakiem wspomnień żołnierzy górników lat 1949–1959*, Wrocław 2002; S. Bobulski, *Klerycy-marynarze. Westerplatte 1964–1966 na tle przemian Kościoła w Polsce po II wojnie światowej*, Kraków 2013; M. Celmer, *Służba wojskowa alumnów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku w latach 1965–1980. Zarys problemu*, „Studia Płockie” 2012, R. 40, s. 289–299; K. Ciemięga, *Alumni w Wojsku Polskim w latach 1959–1980 w świetle dokumentów Głównego Zarządu Politycznego*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 2006, nr 28, s. 252–266; A. Czwołek, *Służba wojskowa alumnów w PRL (na przykładzie 54. Szkolnego Batalionu Ratownictwa Terenowego w Bartoszycach)*, „Klio” 2011, nr 3, s. 103–130; S. Gabanski, *Dobrze! Zapiski kleryka-żołnierza (1965–1967)*, wstęp i oprac. J. Marecki, Kraków 2013; *Kompanie kleryckie w Wojsku Polskim 1959–1980. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w 5 Pułku Inżynieryjnym w Szczecinie-Podjuchach 8–9 września 2008 roku*, red. J. Kornek, T. Krawczak, J. Macholak, Szczecin 2009; P. Larysz, *Służba wojskowa alumnów Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1959–1978*, Katowice 2009; A. Lesiński, *Służba wojskowa kleryków w PRL (1959–1980)*, Olsztyn 1995; P. Piotrowski, *Służba wojskowa kleryków na przykładzie 56 Batalionu Ratownictwa Terenowego w Brzegu (1966–1980)* [w:] *Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1945–1989*, red. S.A. Bogaczewicz, S. Krzyżanowska, Wrocław 2004, s. 165–178; A. Setlak, *Służba wojskowa alumnów WSD w PRL i jej ocena w wypowiedziach alumnów i kapłanów rezerwistów z 1970 r. Studium historyczno-socjologiczne na przykładzie Bartoszyc*, Olsztyn 2002.

¹⁸ J. Jędrysiak, „By stworzyć szansę powrotu na właściwą drogę...” *Wojsko i opozycja w dekadzie Edwarda Gierka*, „Polska Zbrojna Historia” 2021, nr 1, s. 134–139.

¹⁹ *Kryptonim „Wasale”*..., s. 303, 333, 364; Jerzy Nowacki (ur. 1952) był jednym z rzeczników poznańskiego SKS. 16 I 1979 r. został wcielony do SOR przy Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Zmechanizowanych we Wrocławiu, z której wydalono go już 26 II 1979 r. i przeniesiono do 25 Pułku Czołgów w Słubicach. Powodem było utrzymywanie przez niego kontaktów z wrocławskim środowiskiem opozycyjnym i próby agitacji w wojsku, natomiast jako pretekst podano słabe wyniki w nauce (Archiwum Wojskowe w Oleśnicy [dalej AWO], Zespół 200, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Zmechanizowanych we Wrocławiu [dalej Z-200: WSOWZ], 6301/89/13, Księga ewidencyjna SOR 1979, 3 I 1979 r. – 21 VI 1979 r.; 6300/85/9, Rozkaz dzienny nr 42/79, Wrocław 23 II 1979 r., k. 3).

²⁰ K. Dworaczek, T. Przedpełski, *Wszystko, co robiliśmy, okazało się potrzebne. Wspomnienia o Studenckim Komitecie Solidarności we Wrocławiu*, Wrocław 2012, s. 206–211.

²¹ A. Pawlak, *Książeczka wojskowa*, „Zapis” 1979, nr 9, s. 41–80.

²² L. Budrewicz, *Z PRL do Polski. Wspomnienia z niejednego podwórka (1976–1989)*, red. i oprac. M. Kała, G. Waligóra, Wrocław 2008.

²³ Zob. J. Jędrysiak, *Reakcje władz wojskowych na przypadki odmów złożenia przysięgi przez dysydentów wcielonych do Sił Zbrojnych PRL na przełomie lat siedemdziesiątych*

Głównym powodem tego stanu rzeczy jest konieczność wyjścia w badaniach dotyczących wojska poza zasób zgromadzony w AIPN i skonfrontowania posiadanych przezeń materiałów z aktami powojskowymi znajdującymi się w posiadaniu placówek wojskowej sieci archiwalnej. Mimo większej otwartości archiwów wojskowych i ułatwień w dostępie do akt po 2016 r.²⁴, prowadzenie badań w materiałach pozostawionych przez IWP nadal jest zadaniem bardzo trudnym i wymagającym pewnego doświadczenia. Tymczasem to właśnie z wojskowej sieci archiwalnej pochodzi istotny komponent źródeł dotyczących sprawy Ruszara. Większość tych materiałów aktualnie jest przechowywana w Centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie-Rembertowie (CAW WBH). Należy jednak nadmienić, że do 2019 r. spora ich część znajdowała się w nieistniejącym już dzisiaj Archiwum Wojskowym w Nowym Dworze Mazowieckim (AWNDM), gdzie miałem jeszcze okazję gościć w ramach kwerendy. Mam tu na myśli zwłaszcza akta zgromadzone wówczas w zespołach Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego (GZP WP)²⁵ i Głównego Zarządu Szkolenia Bojowego (GZSzB)²⁶, które są aktualnie dostępne w CAW WBH. Ze zbiorów już wcześniej udostępnianych w Rembertowie przydatne okazały się materiały kolejnych Rad Wojskowych Ministerstwa Obrony Narodowej²⁷. Nie zaspokajają to jednak wszystkich potrzeb w zakresie kwerendy w archiwach wojskowych. Jak pokazała edycja dziennika, podstawowe akta dotyczące

---

i osiemdziesiątych XX w. [w:] *Aparat bezpieczeństwa. Studia nad działalnością i metodami pracy*, red. R. Klementowski, J. Syrynk, Wrocław–Warszawa 2021, s. 144–179. Niebawem w tym kontekście powinno się ukazać kolejne opracowanie: *idem, Usunięcia z powodów dyscyplinarnych i politycznych ze Szkół Oficerów Rezerwy latach 1976–1980* [w:] *Szpiedzy – Dezerterzy – Renegaci. Wykroczenia i przestępstwa żołnierzy i funkcjonariuszy służb mundurowych w latach 1918–1989*, red. J. Jędrysiak, K. Widziński, Wrocław–Warszawa 2021, s. 359–413.

²⁴ Mam tu na myśli utworzenie Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego; Decyzja nr 127 MON z dnia 21 kwietnia 2016 r. w sprawie utworzenia Wojskowego Biura Historycznego, „Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej”, 2016, poz. 76; Zarządzenie nr 19/MON z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie organizacji archiwów wyodrębnionych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych oraz zakresu ich działania, „Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej” 2016, poz. 118.

²⁵ Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie-Rembertowie (dalej CAW WBH), Zespół 148, Główny Zarząd Polityczny Wojska Polskiego (dalej GZP WP), 380/92/1716; 380/92/1746; 380/92/1775; 380/92/1796; 380/92/1845; 380/92/1846; 380/92/1850; 380/92/1960; 380/92/1961; 380/92/1963.

²⁶ CAW WBH, Zespół 14, Główny Zarząd Szkolenia Bojowego (dalej GZSzB), 583/85/26; 583/85/28; 751/93/67.

²⁷ CAW WBH, Gabinet Ministra Obrony Narodowej (dalej Gabinet MON), 1658/81/51; 1658/82/89; 1658/81/183.

służby Ruszara znajdują się w Archiwum Wojskowym w Toruniu (AWT) – w materiałach Ośrodka Szkolenia Wojsk Lądowych im. Rodziny Nałazków w Elblągu (OSWL)²⁸, 8 DZ²⁹, 36 Pułku Zmechanizowanego w Trzebiatowie³⁰ i Dowództwa POW³¹. Wreszcie, ze względu na fakt, że samo powołanie Ruszara do wojska odbyło się z terenu podległego Dowództwu Warszawskiego Okręgu Wojskowego (WOW), kwereńdę należało także przeprowadzić w Archiwum Wojskowym w Oleśnicy (AWO) – w zespołach WOW³² i Studium Wojskowego Uniwersytetu Jagiellońskiego³³. Dopiero wszystko to razem umożliwiło przedstawienie w miarę wiernego obrazu dwunastomiesięcznego pobytu Ruszara w szeregach IWP.

Prezentowane dokumenty uzupełniają dziennik Ruszara – pokazują punkt widzenia cywilnych i wojskowych organów bezpieczeństwa. Mają one, rzecz jasna, charakter nierównomierny i nieregularny, więc trudno na ich podstawie w pełni odtworzyć aktywność służb wobec opozycjonisty. Jednak są to dokumenty bardzo cenne, znacznie wzbogacające obraz problemu i skłaniające do refleksji w kilku obszarach.

Zgromadzony materiał pozwala przede wszystkim w sposób pełniejszy spojrzeć na okoliczności wcielenia Ruszara do wojska oraz późniejszego wydalenia go z SOR przy OSWL, nie rozwiewając wszakże wszystkich wątpliwości w tej materii. Prezentowane dokumenty nie dają możliwości całkowitego potwierdzenia lub odrzucenia tezy, że wcielenie Ruszara do wojska miało charakter celowy i rozmyślny. Metoda ta znajdowała się oczywiście w arsenale sposobów działania Służby Bezpieczeństwa (SB)³⁴.

²⁸ AWT, Z-366: OSWL, 124/82/6; 124/82/8; 124/82/10; 126/82/11; 126/82/12; 126/82/13; 605/94/24.

²⁹ AWT, Zespół 103, 8. Dywizja Zmechanizowana (dalej Z-103: 8. DZ), 102/84/5; 102/84/16; 102/84/63; 1503/02/2; 1503/02/6; 1503/02/7; 1503/02/8.

³⁰ AWT, Zespół 116, 36 Łużycki Pułk Zmechanizowany (dalej Z-116: 36 pz), 139/84/14; 139/84/15; 139/84/16; 139/84/20; 139/84/21; 139/84/22; 139/84/23; 139/84/26; 140/80/41; 140/80/42; 140/80/48; 140/80/66; 140/80/72; 140/80/78.

³¹ AWT, Z-1: POW, 24/89/5; 39/78/18; 41/78/16; 42/78/14; 164/82/25; 164/82/27; 164/82/28; 181/82/73; 297/84/19.

³² AWO, Zespół 1065, Warszawski Okręg Wojskowy (dalej Z-1065: WOW), 2059/10/339; 2122/10/90; 2122/10/106; 2122/10/139; 2161/10/89.

³³ AWO, Zespół 1499, Studium wojskowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, 3177/10/11; 3177/10/12; 3177/10/13.

³⁴ Ponad wszelką wątpliwość SB przyczyniła się do wcielenia do wojska Filaka, Gleichgewichta i Budrewicza, to samo planowano względem Bogusława Sonika i Józefa Barana (AIPN, 0222/701, t. 1, Plan przedsięwzięć operacyjnych w sprawie operacyjnego rozpracowania kryptonim „Orędownicy”, Wrocław, 14 XI 1978 r., k. 78; AIPN, 0222/701, t. 4, Notatka służbowa Naczelnika Wydziału III Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Krakowie ppłk. Jana Billa, Kraków, 21 X 1978 r., k. 160; Oddziałowe Archiwum IPN we Wrocławiu (dalej AIPN Wr), Wojewódzki Urząd Spraw

Sam krakowski działacz jest przekonany, że jego wcielenie do wojska było celowe. Jednak jego opinię w tej materii potwierdza tylko krótka uwaga sporządzona przez dowództwo WOW w reakcji na zarzut niewłaściwego prowadzenia kwalifikacji do SOR³⁵. W jej treści wskazano, że wcielenie było efektem ścisłej kooperacji z organami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW). Obrazowi temu przeczy jednak zachowana korespondencja pomiędzy Departamentem III MSW a Szefostwem WSW³⁶. Wynika z niej niezbitie brak koordynacji obu resortów oraz faktyczna nieznamość przepisów. Cywilna bezpieka była przekonana, że Ruszar nie zostanie wcielony do SOR, a co za tym idzie nie będzie miał szansy na uzyskanie stopnia oficera rezerwy. Zdawano sobie jakoby sprawę, że zostanie powołany do wojska, ale zupełnie nie wiedziano, w jakim trybie. Miano także pretensje do WSW, że przy okazji wcielenia nie zasięgnęła ona zwyczajowej opinii Biura „C”. Zupełnie inaczej widziały tę sprawę władze wojskowe. Wprawdzie już po wcieleniu Ruszara do SOR przy OSWL zorientowano się, że powołano potencjalnie dość niebezpieczną osobę³⁷, jednak dopiero w sierpniu zaczęto interesować się sprawą i zasięgnięto opinii SB. Dość ciekawe świadectwo stopnia kooperacji obu służb daje deklaracja, jakoby oficerowie cywilnej bezpieki na własną rękę musieli ustalać w stosownej Wojskowej Komendzie Uzupelnień, dokąd wysłano Ruszara, a następnie przekazać informacje na jego temat do Oddziałów WSW w Krakowie i Gdańsku (odpowiednio 21 i 26 lipca 1978 r.)³⁸. Faktycznie materiały na temat Ruszara WSW przekazała Dowództwu POW z początkiem sierpnia 1978 r.³⁹ Wydaje się to zgodne z zapiskami Ruszara, który w dzienniku wyraźnie wskazał, że rozmowy z zastępcą komendanta OSWL ds. politycznych płk. Franciszek Ziemiackim, które ostatecznie stały się podstawą wydalenia go z SOR, rozpoczęły się po upływie mniej więcej dwóch tygodni od wcielenia⁴⁰. Interesującym i wymagającym dalszych dociekań wątkiem wydają się zawarte jedynie w rękopiśmiennej notatce sugestie, jakoby bliżej nieokreśloną „prośbę” w sprawie Ruszara miał jakoby zgłosić jego ojczym, mjr rez. Czesław Mihal. Ciekawa jest w tym kontekście

---

Wewnętrznych we Wrocławiu 1983–1990, 054/1613, Meldunek Operacyjny Wydziału III SB KWMO Wrocław z 3 IV 1978 r., k. 52v.

³⁵ Dok. nr 12.

³⁶ Dok. nr 3–5.

³⁷ Dok. nr 1.

³⁸ W znanych mi aktach tych jednostek brak śladów tego rodzaju kontaktów (AIPN, SWSW, 2386/20045; 2386/20050; 2386/20290; 2386/20293; 2386/26308; 2386/26309; 2386/26372; 2386/26373; 2386/26388; 2386/26389).

³⁹ Dok. nr 2.

⁴⁰ J.M. Ruszar, *Czerwone pająki...*, s. 16.

sugestia, że analizowano możliwość zablokowania uzyskania przez opozycjonistę nominacji oficerskiej. Inwigilacji poddano także matkę Ruszara.

Zachowane dokumenty pozwalają natomiast potwierdzić z całym przekonaniem, że wydalenie Ruszara z SOR i skierowanie go do zasadniczej służby wojskowej miało charakter rozmyślny, czego organy w korespondencji nie ukrywały⁴¹. Wykorzystano do tego wprowadzone w 1975 r. przepisy dyscyplinarne z nowelizacji zarządzenia nr 27/MON, pozwalające na wydalenie z SOR „w razie uzyskiwania niedostatecznych postępów w nauce, rażącego zaniedbywania innych obowiązków służbowych albo popełnienia czynu nieliczącego z godnością i honorem żołnierza lub naruszającego zasady moralności socjalistycznej” (§ 59 ust. 2)⁴². Paragraf ten nie był przygotowany z myślą o potencjalnych opozycjonistach (tych raczej nie planowano „nagradzać” szansą na promocję oficerską)⁴³, mimo to został zastosowany przynajmniej w szesnastu podobnych wypadkach⁴⁴. Nie wiadomo, kiedy dokładnie WSW i GZP postanowiły wykorzystać jako delikt rzekomą odmowę złożenia przysięgi wojskowej. W pierwszych doniesieniach na temat Ruszara⁴⁵ i w samym rozkazie o jego usunięciu⁴⁶ nie ma śladu sugestii, że miał on odmawiać zaprzysiężenia. Taka informacja pojawia się dopiero w meldunku z 2 sierpnia⁴⁷. Trudno jednoznacznie określić, czy był to efekt doniesienia organom o treści rozmów prowadzonych przez Ruszara z innymi żołnierzami – rozmów, podczas których mógł on przedstawić swoje stanowisko wobec rotty przysięgi. Być może stało się to źródłem pomysłu na rozwiązanie problemu pobytu opozycjonisty w SOR i zaaranżowania jego dyskusji na ten temat z płk. Ziemaćkim. Niewykluczone też, że zainspirowano się tutaj nieco wcześniejszym przypadkiem odmowy złożenia przysięgi z powodów światopoglądowych przez pchor. Marka K.⁴⁸, co miało miejsce w turnusie

⁴¹ Dok. nr 7.

⁴² Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej nr 64/MON z dnia 27 października 1975 r. zmieniające zarządzenie w sprawie szkolenia wojskowego i obronnego studentów szkół wyższych (Dz. Roz. MON 1975, nr 16, poz. 107).

⁴³ CAW WBH, Gabinet MON, 1658/82/89, Informacja o wynikach doboru, przebiegu szkolenia i praktyk kolejnego turnusu podchorążych Szkół Oficerów Rezerwy, Warszawa 1975 r., k. 303–305; Załącznik nr 5: Wykonanie zaleceń z dnia 28.02.1975, „Protokół nr 1/R pkt 2: „Wyniki doboru, przebiegu szkolenia i praktyk w jednostkach wojskowych kolejnego turnusu podchorążych Szkół Oficerów Rezerwy”, Warszawa 1975 r., k. 325–326.

⁴⁴ Zob. J. Jędrusiak, *Usunięcia...*

⁴⁵ Dok. nr 1 i 7.

⁴⁶ Dok. nr 6.

⁴⁷ Dok. nr 2.

⁴⁸ AWT, Z-366: OSWL, 124/82/6, Sprawozdanie z pracy ideowo-politycznej i dydaktyczno-wychowawczej Ośrodka Szkolenia Wojsk Łądowych im. Rodziny Nałazków

poprzedzającym powołanie Ruszara. Tymczasem on sam kategorycznie zaprzecza, że miał zamiar odmówić złożenia przysięgi, i faktycznie można się zastanawiać, czy nie doszło tu do prowokacji. Informacja o domniemanym kroku planowanym przez członka krakowskiego SKS była jednak często przywoływana w doniesieniach dotyczących jego osoby⁴⁹. Ruszar deklaruje, że przysięgę bez większych zastrzeżeń ostatecznie złożył. Inaczej sprawę opisują akta WSW, które sugerują, że niezbędne do przekonania niepokornego żołnierza było sprowadzenie do jednostki jego matki⁵⁰. W opublikowanym dzienniku nie ma informacji na ten temat, jednak wykorzystywanie matek jako środka nacisku należało do typowych metod stosowanych przez WSW.

Po przeniesieniu do zasadniczej służby wojskowej Ruszar stał się, rzecz jasna, obiektem szeroko zakrojonego programu inwigilacji, który trwał do czasu jego powrotu do cywila. Program ten obejmował stałą obserwację, notowanie nastrojów i wypowiedzi, sprawdzanie korespondencji, rewizje. Czujnie obserwowano kontakty byłego słuchacza SOR z innymi żołnierzami, szukając ewentualnych podstaw do dalszych kroków dyscyplinarnych wobec niego. W początkowym okresie wyraźnie dostrzegano w jego postawie chęć dalszego „szkodzenia” IWP, którą jednak – jak konstатовano – udało się zdusić w zarodku. Ze względu na szczątkowy charakter zachowanej dokumentacji nie wiadomo niestety, ilu i jakich TW umieszczono w otoczeniu Ruszara. Organy WSW i GZP roztoczyły jednak nad nim bardzo szczelny parasol, kontrastujący w sposób oczywisty z wytycznymi, w których zalecano „konsekwentne traktowanie szer. Ruszara jako zwykłego żołnierza, na równi z innymi”⁵¹. Oczywiście inwigilacja nie ograniczała się wyłącznie do terenu jednostki i objęła także matkę i babcię opozycjonisty, gdyż podejrzewano je o wspieranie jego działalności w czasie przepustek⁵². Wreszcie, w ewidentnej współpracy z SB, starano się znaleźć dowody na swoistą dyskredytację Ruszara w środowisku opozycyjnym⁵³. „Przyjaciel papieża” miał ponoć pozostawać w niełasce już od czasu przed wcieleniem, co jest raczej imaginacją lub nadinterpretacją opinii któregoś z raportujących w tej sprawie TW.

Mimo tryumfalnych zapewnień o faktycznej „neutralizacji” Ruszara trudno odnieść wrażenie, że wojskowa bezpieka odniosła w jego kwestii

---

za rok szkolny 1977/1978, Elbląg, 28 IX 1978 r., k. 130; 124/82/7, Rozkaz dzienny nr PF 56, Elbląg, 28 II 1978 r., k. 154.

⁴⁹ Dok. nr 8, 14, 15.

⁵⁰ Dok. nr 11, 14.

⁵¹ Dok. nr 8.

⁵² Dok. nr 9–10.

⁵³ Dok. nr 17.

pełen sukces. W zachowanych aktach trudno natrafić na ślad podejrzeń, że Ruszar spisywał dziennik, co stanowiło potencjalnie najbardziej niebezpieczny element jego działalności w szeregach IWP. W tym aspekcie system inwigilacji i rewizji całkowicie zawiódł, co każe patrzeć krytycznie na faktyczną zdolność WSW do działań wymierzonych przeciwko jednostkom niepokornym. Wpływ na słabą skuteczność działań tej instytucji miała także zapewne ogólna niechęć władz IWP do wykonywania „milicyjnej roboty” i wspomagania działań SB poprzez punktowe wcielenia. Fakt ten utrudnia pełną odpowiedź na zasygnalizowany wstępnie problem karnych wcieleń w szeregi SZ PRL, pokazuje jednak potencjalnie obszerny i ważny obszar badawczy dziejów komunizmu w Polsce.

***

Prezentowana edycja obejmuje 21 uporządkowanych chronologicznie dokumentów i fragmentów dokumentów dotyczących sprawy służby wojskowej Józefa Ruszara. Zostały one przepisane z zachowaniem specyficznego układu pism wojskowych, sporządzonych wg funkcjonujących w IWP przepisów kancelaryjnych. Zmodernizowano natomiast pewne detale wynikające ze specyfiki stosowanego w nich pisma maszynowego. W przypisach wyjaśniono jedynie najważniejsze pojęcia, zjawiska i konteksty, z intencją uniknięcia przeładowania edycji treściami mogącymi mieć charakter poboczny lub sugerujący interpretację poszczególnych aspektów problemu.

Nr PF5776

Wpłynęło dn. 21.07.1978 r.

INFORMACJA DODATKOWA nr 14/78

o nastrojach wśród żołnierzy oraz niektórych przedsięwzięciach realizowanych w okręgach wojskowych i rodzajach sił zbrojnych w okresie od 4.07 do 17.07.1978 r.

[...]

„W trakcie wstępnych rozmów z nowo wcielonymi podchorążymi SOR (OSWL) Elbląg zanotowano wypowiedzi:

– pchor. Józef Ruszar / (UJ Kraków – filozofia [*sic*])¹ deklarował w rozmowie wstępnej, że jest działaczem KOR², redaktorem pisma „Robotnik”³ (wydawany przez KOR), a wg niego czytany powszechnie w domach akademickich. Zdaniem w/w – „jest on wcielony przez SB na jeden rok, ażeby mieli spokój” – wg niego – „partia uzurpuje prawo do reprezentowania klasy robotniczej” – „jestem patriotą, bo się na tej ziemi urodziłem i ze złem będę walczył do końca”. „Większość studentów sympatyzuje z korem [*sic*], lecz boi się przyznać do tego”. Często powtarzał sformułowanie „o tragicznej śmierci serdecznego przyjaciela Pyjasa zamordowanego w znany sposób”.

[...]

Źródło: CAW WBH, Z-148: GZP, 380/92/1775, Informacja dodatkowa nr 14/78 o nastrojach wśród żołnierzy oraz niektórych przedsięwzięciach zrealizowanych w okręgach wojskowych i rodzajach sił zbrojnych w okresie 4.07 do 17.07. 1978, Warszawa 21 VII 1978 r., k. 52.

¹ Ruszar był oczywiście absolwentem filologii polskiej, wcześniej nie ukończył studiów na kierunku fizyka.

² Komitet Obrony Robotników.

³ „Robotnik” – założony w 1977 r. dwutygodnik KOR. Nawiązywał nazwą do tradycji czasopisma wydawanego niegdyś (od 1894 r.) przez Polską Partię Socjalistyczną. Ruszar pojawił się w stopce redakcyjnej od drugiego numeru czasopisma.

Nr 2

Nr B-01475/9
2.08.1978 r.

DOWÓDCA
POMORSKIEGO OKRĘGU WOJSKOWEGO
Ob. Gen. Bryg. Józef UŻYCKI

Do wiadomości:

ZASTĘPCA DOWÓDCY
POMORSKIEGO OKRĘGU WOJSKOWEGO
DO SPRAW POLITYCZNYCH
Ob. Płk. mgr Henryk KONDAS

Melduję, że w miesiącu lipcu bieżącego roku do Szkoły Oficerów Rezerwy przy Ośrodku Szkolenia Wojsk Lądowych w Elblągu został wcielony pchor. Józef Ruszar s. Józefa urodzony 2.03.1951 r[.] w Pruszkowie, pochodzenie robotnicze, bezpartyjny, absolwent Wydziału Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Z posiadanych przez nas danych wynika, że wyżej wymieniony od marca 1977 r[.] jest aktywnym działaczem nielegalnych ugrupowań antysocjalistycznych SKS i KOR działających na terenie Krakowa. W 1976 r[.] kontaktował się z działaczami tych ugrupowań z terenu Warszawy, zbierając z ich inspiracji podpisy w środowisku studenckim pod petycją do Marszałka Sejmu PRL w sprawie uwolnienia zatrzymanych członków KOR. Był jednym z inicjatorów założenia SKS i KOR na terenie Krakowa i innych miast.

W czasie juwenaliów w maju 1977 r[.] zajmował się powielaniem i kolportowaniem oświadczeń KOR w sprawie Pyjasa i odczytywał je publicznie na rynku w Krakowie, powodując zbiegowisko. W dyskusjach w swoim środowisku krytykował organy państwowe za powoływanie studentów na przeszkolenie wojskowe w ramach SOR. Był jednym z założycieli pisma „Robotnik” i współredaktorem pisma „Spotkania”¹.

Pchor. Józef Ruszar po przybyciu do Ośrodka Szkolenia Wojsk Lądowych, podczas rozmowy zapoznawczej prowadzonej przez dowódcę

¹ „Spotkania. Niezależne Pismo Młodych Katolików” – czasopismo wydawane w drugim obiegu w Lublinie od 1977 r., związane ideowo z katolicką myślą społeczną. Ukazywało się do 1989 r. Zob. <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/spotkania-niezalezne-pismo-mlodych-katolikow-w-lublinie/>, dostęp 29 V 2021 r.

plutonu przedstawił swoją antysocjalistyczną postawę oraz fakt, iż jest korespondentem „Robotnika”. Między innymi oświadczył, że wystąpił z Socjalistycznego Związku Studentów Polskich², do partii nie wstąpił, gdyż uważa, że ogranicza wolność człowieka i obywatela.

Ustalono, że pchor. Józef Ruszar zamierza w sposób demonstracyjny odmówić złożenia przysięgi wojskowej przewidzianej na 13 sierpnia 1978 r. W związku z tym po ukończeniu SOR proponuję skierować do mniej ważnej jednostki i rozważyć celowość promowania do stopnia oficerskiego.

[...]

Szef Zarządu
Wojskowej Służby Wewnętrznej
Pomorskiego Okręgu Wojskowego
[podpis]
płk mgr Antoni Kubicki

Źródło: AIPN, 2386/20070, Meldunek nr B-1475/9 Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Pomorskiego OW do Dowódcy Pomorskiego Okręgu Wojskowego, Bydgoszcz, 2 VIII 1978 r., k. 1–2.

---

² Socjalistyczny Związek Studentów Polskich (SZSP) – organizacja studencka o profilu komunistycznym funkcjonująca w ramach uczelni wyższych w latach 1973–1982. Była młodzieżowym przedsiönkiem PZPR w strukturach akademickich, prowadziła działalność agitacyjno-propagandową.

Nr 3

Nr BB-0791/28/78 r.
10.08.1978 r.

DYREKTOR DEPARTAMENTU III
MINISTERSTWA SPRAW WEWNĘTRZNYCH
Ob. Gen. Bryg. A. KRZYSZTOPORSKI

Dot.: pchor. SOR
Józefa Ruszara

Informuję Obywatela Generała, że w dniu 4 lipca 1978 roku zostali wcieleni na przeszkolenie SOR do Ośrodka Szkolenia Wojsk Lądowych w Elblągu absolwenci Uniwersytetu Jagiellońskiego, pchor. Józef RUSZAR s. Józefa, ur. 2 marca 1951 r. w Pruszkowie, zam. Kraków, ul. Tarnowska nr 8 m. 1 i pchor. Wiesław Bek¹ s. Stanisława, ur. 25 sierpnia 1953 r. w Krośnie, zam. Dukla, ul. Łąki 24.

Wymienieni przed wcieleniem do wojska byli aktywnie zaangażowani w działalność antysocjalistyczną na terenie Krakowa i pozostawali w zainteresowaniu Służby Bezpieczeństwa. Na pchor. Józefa Ruszara Wydział III KWMO² Kraków prowadził od dnia 1 kwietnia 1977 roku sprawę operacyjnego wyjaśnienia kryptonim „Port” nr rej. 18032. Wydział ten, wiedząc, że wymienieni mają być skierowani na przeszkolenie wojskowe, nie poinformował organu WSW o posiadanych materiałach, wskutek czego nie można było zapobiec ich wcieleniu do SOR. Organu WSW nie poinformowano również po ich wcieleniu do wojska.

---

¹ Wiesław Bek (ur. 1953), absolwent UJ, działacz krakowskiego SKS, przyjaciel Stanisława Pyjasa. Został wcielony do SOR przy OSWL w tym samym dniu co Ruszar i trafił nawet do tej samej kompanii. Mimo świadomości faktu ich zażyłości Bek został usunięty z SOR niemal w ostatniej chwili, dopiero 18 XII 1978 r. Powodem był fonogram nieznaney treści, w rozkazie kierującym go do 1. Pułku Inżynieryjno-Technicznego w Grupie brak powodów wydalenia (AWT, Z-366: OSWL, 124/82/8, Rozkaz dzienny nr PF 183, Elbląg 6 VII 1978 r., k. 15; AWT, Z-1: POW, 181/82/73, Informacja o aktualnych postawach podchorążych SOR, Bydgoszcz 27 IX 1978 r., k. 398–400; AWT, Z-366: OSWL, 124/82/8, Rozkaz dzienny nr PF 324, Elbląg 18 XII 1978 r., k. 540; AIPN, SWSW, 2386/20254, Notatka służbowa szefa Wydziału Wojskowej Służby Wewnętrznej 20. Dywizji Pancerniej mjr. Władysława Gwizdały, Szczecinek 6 IV 1979 r., k. 245–246).

² Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej.

SZEF
WOJSKOWEJ SŁUŻBY WEWNĘTRZNEJ
[podpis]
gen. dyw. Teodor KUFEL

Źródło: AIPN, 0222/701, t. 4, Pismo Szefostwa Wojskowej Służby Wewnętrznej nr BB-0791/28/78 do Dyrektora Departamentu III MSW gen. bryg. Adama Krzysztoporskiego, Warszawa 10 VIII 1978 r., k. 20.

Nr 4

Kraków, dnia 14.08.1978 r.
08 L. dz. HI-04096/78

Z-CA DYREKTORA DEPARTAMENTU III
MINISTERSTWA SPRAW WEWNĘTRZNYCH
W WARSZAWIE
PŁK S. STOCHAJ

Zgodnie z poleceniem Tow. Dyrektora, w sprawie wcielenia Józefa Ruszara i W. Beka do Szkoły Oficerów Rezerwy wyjaśniam:

Józef Ruszar jako figurant sprawy operacyjnego rozpoznawania krypt. „Port” został zarejestrowany 1 kwietnia 1977 r. – i od tego czasu jako prowadzący antysocjalistyczną działalność w ramach nieformalnej grupy, która od maja 1977 r., przybrała nazwę „SKS” był przez Wydział III aktywnie rozpracowywany. Pod koniec m-ca czerwca od tw. „Return”¹ i „Kazimierz” uzyskano informację, że ma on zostać powołany na ćwiczenia wojskowe.

Wcieleniu do wojska nie przeciwdziałano, gdyż sądziliśmy, że Ruszar, nie mając dyplomu ukończenia studiów, nie będzie powołany do SOR-u, a tylko na ćwiczenia. W tym przeświadczeniu utwierdzał nas fakt, że Oddział WSW nie zwracał się o jego opinię jako osoby notowanej w Biurze „C”, tak jak w przypadku innych kandydatów do SOR. Nadmieniam, że na każde zapytanie WSW o kandydatów do SOR, którzy byli naszymi figurantami, udzielono informacji zgodnie z posiadanymi materiałami.

Dopiero ustalając w Dzielnicowym Sztapie Wojskowym „Podgórze” jednostkę, do której został wcielony J. Ruszar, aby przekazać odpowiednią notatkę do WSW, stwierdzono, że został powołany do SOR. W związku z tym w dniu 21 VII 78 r. notatka obrazująca działalność Ruszara została przekazana przez nas do Szefa Oddziału WSW w Krakowie, a następnie w dniu 26 VII tej samej treści przesłano informację do Z-cy Szefa Oddziału WSW w Gdańsku, jako odpowiedź na skierowane do nas zapytanie. Odpis notatki przesłanej do WSW przesyłam w załączeniu.

[...]

¹ Lesław (Leszek) Maleszka (ur. 1952), przyjaciel Stanisława Pyjasa i Bronisława Wildsteina, działacz SKS i NSZZ „Solidarność” po latach zdemaskowany jako agent SB o pseudonimach „Ketman”, „Return”, „Tomek”, „Zbyszek”.

NACZELNIK WYDZIAŁU III
[podpis]
PPŁK JAN BILL

Źródło: AIPN, 0222/701, t. 4, Pismo nr HI-0497/78 naczelnika Wydziału III KWMO w Krakowie ppłk. Jana Billa do z-cy dyrektora Departamentu III MSW płk. S. Stochaja, Kraków 14 VIII 1978 r., k. 74–75.

Nr 5

ODPIS
INFORMACJA

dot. absolwenta Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie Józefa RUSZARA odbywającego służbę wojskową w ramach SOR w Oficerskiej Szkole Wojsk Lądowych w Elblągu.

Józef RUSZAR s. Józefa i Danuty,
ur. 2.03.1952 r. [sic] w Pruszkowie,
absolwent Wydz. Fil. Polskiej UJ,
zam. stale: Kraków, ul. Tarnowskiego 8/1.

Wymieniony od marca 1977 jest aktywnym członkiem nielegalnej grupy antysocjalistycznej tzw. Studenckiego Komitetu Solidarności, działającego na terenie m. Krakowa, który powstał z inspiracji KSS-KOR.

Już wcześniej, bo pod koniec 1976 r. J. RUSZAR nawiązał kontakt z przedstawicielami KOR-u i z ich inspiracji prowadził w środowisku studenckim akcję zbierania podpisów pod petycją do Marszałka Sejmu PRL w sprawie uwolnienia zatrzymanych członków KOR-u. Był jednym z głównych inicjatorów założenia powyższej nieformalnej grupy antysocjalistycznej w Krakowie oraz współdziałał w założeniu podobnych grup w miastach na terenie kraju.

W czasie „Juwenaliów” w maju 1977 r. J. RUSZAR aktywnie uczestniczył i zarazem kierował powielaniem i kolportowaniem przywiezionych z Warszawy oświadczeń KOR-u dot. fałszywej wersji śmierci studenta UJ – Stanisława PYJASA, nakłaniając studentów do zakłócenia imprez juvenaliowych.

W trakcie trwania powyższych imprez w Rynku Głównym i przyległych do niego ulicach głośno odczytywał treść oświadczeń, powodując tworzenie się tłumu.

Akcja, w której uczestniczył J. RUSZAR, prowadzona była pod ścisłym kierownictwem przybyłych w tym czasie do Krakowa przedstawicieli KOR-u i wciągnęła w nurt ich działalności wiele biernych wówczas osób wywodzących się ze środowiska studenckiego.

Utrzymuje ścisłe kontakty z czołówką KSS-KOR-u, zna się osobiście z KURONIEM, MICHNIKIEM i innymi przedstawicielami tej grupy.

W późniejszym okresie był organizatorem nielegalnych spotkań w klasztorze ss. Norbertanek¹, w których brali udział czołowi przedstawiciele grup nieformalnych o poglądach antysocjalistycznych. W dyskusjach w swoim środowisku krytykował działalność organów państwowych, a także Ludowego Wojska Polskiego w przedmiocie szkolenia absolwentów wyższych uczelni powoływanych na przeszkolenie do SOR.

Był jednym z założycieli i współredaktorów nielegalnie wydawanego pisma pt. „Robotnik”.

W maju br. przed powołaniem do SOR współredagował nielegalnie wydawane pismo pt. „Spotkania” i uczestniczył w jego kolportażu. Prezentuje on zdecydowaną postawę antysocjalistyczną oraz wrogie nastawienie do krajów obozu socjalistycznego, szczególnie do ZSRR.

Powyższe wiadomości przesyłam do wiadomości i służbowego wykorzystania.

kpt. ZBIGNIEW KULCZYŃSKI

[podpis nieczytelny]

Za zgodność:

[parafka]

Źródło: AIPN, 0222/701, t. 4, Informacja dot. absolwenta Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie Józefa RUSZARA odbywającego służbę wojskową w ramach SOR w Oficerskiej Szkole Wojsk Lądowych w Elblągu [Odpis], b.m., b.d., k. 71–72.

---

¹ Klasztor ss. Norbertanek przy ul. Tadeusza Kościuszki 88 w Krakowie. Miejsce spotkań związanych z Kościołem opozycjonistów ze środowisk akademickich.

Nr 6

Rozkaz dzienny
OŚRODEK SZKOLENIA
WOJSK LĄDOWYCH
im. Rodziny Nałazków
Dnia 4. sierpień 1978 r.

POUFNE

ROZKAZ DZIENNY NR.PF.209

[...]

Szer. pchor. Ruszara Józefa s. Józefa r. 1951 z 1 kp [kompanii]¹ SOR wydalonego ze SOR w oparciu o postanowienia zawarte w § 59 ust. 2 zarządzenia Ministra Obrony Narodowej nr 27./MON z dnia 26.03.1973 r.² i skierowanego do JW. 2919 – Koszalin³ celem pełnienia dalszej zasadniczej służby wojskowej w dniu 3.08.1978 r. skreślić z ewidencji i zdjąć ze wszystkich rodzajów zaopatrzenia z dniem 4.08.1978 r.

Wymieniony został pozbawiony tytułu podchorążego z dniem 3.08.1978 r.

[...]

Źródło: AWT, Z-366: OSWL w Elblągu, 124/82/8, Rozkaz dzienny nr PF 209, Elbląg 4 VIII 1978 r., k. 98.

¹ AWT, Z-366: OSWL w Elblągu, 124/82/8, Rozkaz dzienny nr PF 183, Elbląg, 6 VII 1978 r., k. 15.

² Jest to oczywisty błąd, gdyż wskazany paragraf tego zarządzenia odnosił się do urlopów wypoczynkowych. Pisarz jednostki miał tu na myśli nowelizację normatywu.

³ 8. Dywizja Zmechanizowana.

NOTATKA SŁUŻBOWA
z pobytu w Wydziale WSW 8 DZ.

[...]

Ponadto podczas pobytu w Wydziale WSW 8 DZ Szef Zarządu udzielił szczegółowych wskazówek kierownictwu organu odnośnie rozpoznania Józefa RUSZALA [*sic*], który jest aktywnym działaczem SKS w Krakowie.

Wymieniony na początku lipca 1978 r. został skierowany do SOR w OSWL im. Rodziny Nałazków w Elblągu, skąd na naszą interwencję z uwagi na negatywną postawę polityczną, został przeniesiony do 36 pz w Trzebiatowie, celem odbycia zasadniczej służby wojskowej.

Szef Oddziału II
Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej
Po[morskiego] Okręgu Wojskowego
[podpis]

ppłk mgr A. Rogoziński
Dnia 22 sierpnia 1978 roku.

Źródło: AIPN, 2386/20102, Notatka służbowa szefa Oddziału II Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Pomorskiego Okręgu Wojskowego ppłk. mgr. A Rogozińskiego z pobytu w Wydziale WSW 8 DZ, Bydgoszcz 22 VIII 1978 r., k. 177–178.

Nr 8

Wpłynęło dn. 08. WRZES. 1978

Nr 0737

NOTATKA SŁUŻBOWA

dot.: materiałów wstępnych na szer. Józefa RUSZARA.

W dniu 4 VIII 1978 r. do 36 pz skierowany został celem odbycia dalszej służby wojskowej szer. Józef RUSZAR.

Wymieniony jest aktywistą KSS-KOR. Między innymi był założycielem SKS na Uniwersytecie Jagiellońskim. W dniu 7 VII 1978 r. został skierowany do SOR przy OSWL w Elblągu celem odbycia przeszkolenia wojskowego. Odmówił tam złożenia przysięgi wojskowej, w związku z czym został usunięty z SOR-u.

Z uwagi na postawę polityczną i działalność szer. RUSZARA, wymaga on aktywnego i wnikliwego rozpoznania.

Kontrola operacyjna wymienionego winna być prowadzona w ramach materiałów wstępnych w kierunkach:

- ustalenia faktów destruktywnego oddziaływania szer. RUSZARA na środowisko, w którym aktualnie przebywa;
- ujawniania prób zbierania informacji dot. wojska z zamiarem wykorzystania ich przez szer. RUSZARA w antysocjalistycznej działalności;
- profilaktycznego przeciwdziałania z naszej strony negatywnemu wpływowi szer. RUSZARA na stan osobowy jednostki.

Organizację rozpoznawania wymienionego oprócz przede wszystkim o posiadane i zorganizowane osobowe źródła informacji. W zależności od potrzeb i sytuacji wykorzystać inne środki pracy operacyjnej w tym przedsięwzięcia specjalne. Dokonywać okresowych przeglądów rzeczy szer. RUSZARA, mając na uwadze ujawnienie ewentualnych faktów posiadania wrogich materiałów w postaci nielegalnych czasopism, ulotek, broszur itp.

Przeglądy te przeprowadzać obowiązkowo przed i po każdorazowym pobycie wymienionego poza jednostką.

W toku prowadzonej kontroli operacyjnej szer. RUSZARA mieć na uwadze ustalenie:

- a) faktów negatywnego wpływu na żołnierzy służby zasadniczej i inne osoby w jednostce poprzez:
  - rozpowszechnianie materiałów wrogiej treści;
  - prowadzenie rozmów i wyrażanie w nich niepożądanych treści politycznych;

- przekazywanie plotek i pogłosek, które ujemnie wpływałyby na stan moralno-polityczny żołnierzy.
- b) przypadków słuchania przez wymienionego Radia Wolna Europa i komentowania wśród żołnierzy zasłyszanych w nim informacji;
- c) nawiązywania kontaktów i ich charakteru z żołnierzami służby zasadniczej. Mieć tu szczególnie na uwadze ewentualne zawieranie znajomości przez szer. RUSZARA z podchorążymi SOR;
- d) osób odwiedzających go w jednostce i określanie charakteru tych odwiedzin.

W tym celu zabezpieczyć sobie dopływ informacji o tych zdarzeniach, uwzględniając uzyskanie bliższych danych personalnych osób odwiedzających;

- e) fakty nawiązywania kontaktów w m. Trzebiatów. Dążyć do rozpoznania ich charakteru pod kątem ujawniania ewentualnych związków z antysocjalistyczną działalnością;
- f) otrzymywanej i wysyłanej korespondencji. W zakresie tym, z uwagi na brak możliwości realizacji PK na terenie Trzebiatowa, dopływ informacji należy zabezpieczyć poprzez osobowe środki pracy;
- g) przypadków ewentualnego interesowania się sprawami wojska, wykraczającego poza zakres wykonywanych obowiązków służbowych, a zwłaszcza:
  - danymi stanowiącymi tajemnicę państwową i służbową;
  - wszelkimi wydarzeniami, które ujemnie wpływają na stan moralno-polityczny i gotowość bojową wojska.

W tym względzie zwrócić uwagę na ujawnianie ewentualnego zbierania danych o wojsku z zamiarem wykorzystania ich we wrogiej działalności.

W zakresie podejmowanych czynności w stosunku do szer. RUSZARA uwzględnić również współdziałanie z dowództwem i aparatem partyjno-politycznym. Mieć tu szczególnie na uwadze:

- uzyskiwanie informacji o zachowaniu się wymienionego w pododdziale, a zwłaszcza jego stosunku do służby wojskowej i wynikających z tego zadań;
- zapobieganie faktom angażowania szer. RUSZARA do wszelkich prac poza zakresem jego zadań, wynikających z zajmowanego stanowiska bądź wybierania go w skład kolegów samorządów żołnierzy;
- utrzymanie wysokiego stanu dyscypliny w kompanii i w innych pododdziałach celem uniemożliwienia mu zbierania danych o ujemnych zjawiskach w jednostce;
- konsekwentne traktowanie szer. RUSZARA jako zwykłego żołnierza, na równi z innymi.

Celem operacyjnego rozpoznawania szer. RUSZARA w oparciu o podane wyżej wytyczne polecam w terminie do 15 IX 1978 r. opracować plan czynności operacyjnych. Wykonawstwo zaplanowanych zamierzeń winno być realizowane konsekwentnie i terminowo.

Do prowadzenia materiałów wstępnych na szer. RUSZARA wyznaczam kpt. Zenona PASTERNAKA.

Wymienionego oficera KW zobowiązuję również do informowania Kierownictwa Wydziału WSW 8 DZ w terminie do 25 każdego miesiąca o uzyskanych wynikach w toku sprawdzania materiałów. W przypadku uzyskania ciekawych informacji – niezwłocznie.

Po. Z-ca Szefa
Wydziału Wojskowej Służby Wewnętrznej
8 Dywizji Zmechanizowanej
[podpis]
por. Jerzy Siejek

Źródło: AIPN, 2386/20104, Notatka służbowa dot. materiałów wstępnych na szer. Józefa Ruszara, Trzebiatów, 1 IX 1978 r., k. 351–353.

Warszawa, dnia „18” 09.1978 r.

OE-III-001459/78

NACZELNIK WYDZIAŁU III KS MO
w WARSZAWIE

W rozpracowaniu operacyjnym Wydz. III KWMO w Krakowie pozostaje absolwent Wydziału Filologii Polskiej UJ, zam. w Krakowie ul. Tarnowskiego 8/1 – Józef RUSZAR s. Józefa i Danuty, urodz. 2.03.1952 [sic] r. [w] Pruszkowie, który jest rzecznikiem tamtejszego SKS-u.

W dniu 4 lipca br. J. RUSZAR wcielony został na przeszkolenie do Ośrodka Szkolenia Wojsk Lądowych w Elblągu, obecnie przeniesiony do innej jednostki wojskowej.

Z uzyskanych informacji wynika, że w W-wie przy ul. Żelaznej 58/62 m 1009 zamieszkuje jego ciotka – Stanisława RUSZAR (wraz z matką Marią ŻYTA (o), aktualnie M. ŻYTA ma przebywać w Anglii) zatrudniona w hotelu ZNP w W-wie przy ul. Spasowskiego. Stanisława RUSZAR miała w poprzednim okresie załatwić J. RUSZAROWI pobyt w hotelu ZNP z racji jego pobytu w sprawach dot. SKS w W-wie.

Stanisława RUSZAR lub Maria ŻYTA jest lub była członkiem jednej ze Spółdzielni Mieszkaniowych w W-wie i miała prawdopodobnie przepisać swoje członkostwo na J. RUSZARA, który po odbyciu służby wojskowej ma zamieszkać w W-wie.

W związku z powyższym proszę o operacyjne zebranie danych o osobach zam. w W-wie przy ul. Żelaznej 58/62 m 1009, czy wym. osoby dokonały przepisania członkostwa w Spółdzielni Mieszkaniowej na rzecz J. RUSZARA.

Odpowiedź w przedmiotowej sprawie proszę przesłać do Wydz. III Dep. III MSW.

NACZELNIK WYDZIAŁU III DEP. III MSW
[podpis]
płk R. SZCZERBIŃSKI

Źródło: AIPN, 0222/701, t. 4, Pismo nr OE-III-001459/78 naczelnika Wydziału III Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych płk. R. Szczerbińskiego do szefa Wydziału III KS MO, Warszawa, 18 IX 1979 r., k. 113.

Nr 10

[bez tytułu, rękopis]

1. pchor. Józef RUSZAR, figurant sprawy rozpracowania operacyjnego krypt. „PORT” (prowadzonej przez Wydz. III w Krakowie), rzecznik SKS.
  - 1.1 – 4.07.78 r. wcielony został na przeszkolenie SOR do Ośrodka Szkolenia Wojsk Lądowych w Elblągu.
2. Wydz. III w Krakowie nie przeciwdziałał wcieleniu J. Ruszara do wojska ponieważ:
  - 2.1. nie ma dyplomu ukończenia studiów (nie będzie powołany do SOR-u);
  - 2.2. Oddział WSW nie zwracał się do Wydz. III w Krakowie o jego opinię jako osoby zarejestrowanej w jednostce „C” (tak jak czynił to w odniesieniu do innych osób).
3. Po ustaleniu – przez Wydz. III w Krakowie w Dzielnicowym Sztabie Wojskowym – przesłano odpowiednią notatkę do WSW.

***

W związku z „prośbą” mjr. rez. Czesława Mihala (ojczym Józefa Ruszara) proponuje:

1. Sprawdzić w WSW, czy po przeszkoleniu SOR – Józef Ruszar uzyska nominację na stopień oficera (czy też przeszkolenie odbywa na innych zasadach).
2. Zlecić Wydz. III KSMO W-wa celem ustalenia operacyjnego:
  - 2.1. Jakie mieszkanie zajmuje Stanisława RUSZAR (zam. z matką Marią Żyta(o)) zam. przy ul. Żelaznej 58/62 m. 1009.
  - 2.2. Czy Stanisława Ruszar lub jej matka Maria Żyta jest lub była członkiem Spółdzielni Mieszkaniowej – i jakiej oraz na kogo przepisała członkostwo.

W przypadku pozytywnego stwierdzenia – poinformować prezesa danej spółdzielni mieszkaniowej o zamierzonej kombinacji ze strony tych osób.

3. Sprawdzić, czy w Hotelu ZNP w W-wie przy ul. Spasowskiego zatrudniona jest – i w jakim charakterze – ob. Stanisława Ruszar.
  - 3.1. Czy w hotelu ZNP – przebywał Józef Ruszar.
4. Mając na uwadze fakt ewentualnej pomocy udzielonej przez Stanisławę Ruszar (zatrudnionej w hotelu ZNP) Józefowi Ruszarowi lub osobom przez niego wskazanym – objąć zainteresowaniem operacyjnym Stanisławę Ruszar.

Jacek Jędrysiak

5. Wydz. III w Krakowie winien na bieżąco – poprzez WSW – być informowany i informować Dep. III o zachowaniu się J. Ruszara w wojsku – i jakie przedsięwzięcia tam są podejmowane.

Źródło: AIPN, 0222/701, t. 4, [Notatka odręczna na temat Józefa Ruszara], b.m., b.d., k. 331–332.

Nr 11

RM MON – 27.09.78r.

INFORMACJA
o aktualnych postawach podchorążych SOR

[...]

5. szer. Roszar [*sic*] – przebywał w SOR Elbląg. Odmówił złożenia przysięgi. Przeniesiony do 36 pz – 8 DZ. Po przybyciu do 36 pz złożył przysięgę w gabinecie dcy, w obecności matki, która przybyła z kwiatami.

Z obowiązków wywiązuje się należycie. Otrzymuje dość rozległą korespondencję z różnych stron kraju.

ZARZĄD POLITYCZNY POW

[...]

Źródło: AWT, Z-1: POW, 181/82/73, Informacja o aktualnych postawach podchorążych SOR, Bydgoszcz 27 IX 1978 r., k. 398–400.

T-13/29.09.78 [odręcznie]

WNIOSKI I PROPOZYCJE

w sprawie rekrutacji do SOR oraz przebiegu praktyk podchorążych SOR
w jednostkach wojskowych WOW

[...]

Pchor. Józef RUSZAR z UJ – powołania [*sic*] do SOR nie było przypadkowe. Został on powołany na interwencję MSW w uzgodnieniu z organami WSW. Chodziło o odizolowanie w/w od środowiska krakowskiego.

[...]

Źródło: AWO, Z-1065: WOW, 2122/10/106, Wnioski i propozycje w sprawie rekrutacji do SOR oraz przebiegu praktyk podchorążych w jednostkach wojskowych WOW, Warszawa 1978 r., k. 200.

Nr 13

SZYFROGRAM WYCHODZĄCY Nr 0374

Adresat: SZEFE ZARZĄDU WSW POW W BYDGOSZCZY.

W wykonaniu poleceń zawartych w szyfrogramie nr 02459 z dnia 10.12.1977 r. dot. przeciwdziałania dywersji ideologicznej melduję, iż problem ten z uwagi na sytuację operacyjną w 8 DZ, a zwłaszcza oddelegowanie w sierpniu i wrześniu br. znacznej części stanu osobowego do prac na rzecz gospodarki narodowej oraz organizowanie bazy dla XI zmiany PWJS DSZ ONZ¹ na Bliskim Wschodzie pozostawał w centrum naszej uwagi.

W toku realizowanych w tym względzie czynności nie stwierdzono faktów destruktywnego oddziaływania na środowisko wojskowe 8 DZ ze strony ugrupowań antysocjalistycznych. Nie ujawniono także prób docierania otoczenia z wrogimi hasłami, ulotkami, literaturą itp. do osób związanych z wojskiem. Również kadra zawodowa, pracownicy cywilni jednostek i ich rodziny wykazywały w minionym kwartale należyte postawy polityczne.

W sprawie szer. Józefa RUSZARA z 36 pz będącego w zainteresowaniu tut. Wydziału WSW przesłaliśmy informację szyfrogramem nr 0366 z dnia 25.09.78 r.

W przedmiocie przeciwdziałania dywersji ideologicznej pozostajemy w ścisłym kontakcie z dowództwami i aparatem partyjno-politycznym 8 DZ.–

Szef Wydziału
Wojskowej Służby Wewnętrznej
8 Dywizji Zmechanizowanej
[podpis]
ppłk mgr Jan Stępień

Źródło: AIPN, 2386/20102, Szyfrogram wychodzący Nr 0374 do Szefa Zarządu WSW POW w Bydgoszczy, Koszalin, b.d., k. 195.

¹ Polska Wojskowa Jednostka Specjalna Doraźnych Sił Zbrojnych Organizacji Narodów Zjednoczonych – kontyngent SZ PRL pełniący w latach 1973–1979 funkcje logistyczno-inżynieryjno-saperskie na Synaju i Wzgórzach Golan.

Nr 14

Wpłynęło dn. 07 GRUDZ. 1978
Nr 01146

NOTATKA SŁUŻBOWA
dot.: szer. Józefa RUSZARA z 36 pz 8 DZ.

W dniu 4.08.1978 r. do 36 pz w Trzebiatowie skierowany został celem odbycia zasadniczej służby wojskowej szer. Józef RUSZAR, aktywista SKS w Krakowie, były podchorąży SOR w OSWL w Elblągu, wydalony ze szkoły m. innymi za odmowę złożenia przysięgi.

Przed powołaniem do służby wojskowej, będąc studentem UJ w Krakowie na Wydz. Filologii Polskiej, utrzymywał ściśle kontakty z czołowymi działaczami KSS-KOR. Był współredaktorem i kolporterem nielegalnie wydawanych pism pt.: „ROBOTNIK”, „SPOTKANIA”.

Po przybyciu do 36 pz szer. RUSZAR w dalszym ciągu utrzymywał, że nie złoży przysięgi wojskowej.

W dniu 22.08.78 r. w/w odwiedzony został w jednostce przez matkę, z którą rozmowę przeprowadził Z-ca d/s politycznych d-cy 36 pz, informując ją o postawie syna.

Szer. RUSZAR po rozmowie z matką oświadczył dowództwu, iż złoży przysięgę i zadeklarował się, że podczas pełnienia służby wojskowej nie będzie prowadził wrogiej politycznie działalności.

Przysięgę wojskową złożył w dniu 20.09.78 r. w sali tradycj[i] pułku, zgodnie z obowiązującą treścią¹.

Uzyskane w toku prowadzonej kontroli operacyjnej szer. RUSZARA informacje wskazują, że jakkolwiek jest on żołnierzem zdyscyplinowanym, poprawnie wykonującym nakładane na niego obowiązki służbowe i osiągającym dobre wyniki w szkoleniu, to jednak ustalone fakty dot. jego zachowania się i postępowania w miejscu pełnienia służby pozwalają przypuszczać, iż podejmuje on kroki, które umożliwiłyby mu prowadzenie wrogiej działalności politycznej w wojsku. Między innymi w dwóch przypadkach ustalono zajmowanie negatywnej postawy przez wymienionego.

Potwierdzeniem powyższego są następujące informacje:

¹ W opublikowanym dzienniku brak informacji na temat takiego charakteru przyjazdu matki Ruszara i jej roli w złożeniu przezeń przysięgi (J.M. Ruszar, *Czerwone pająki...*, s. 41).

Rok w kamaszach – dokumenty dotyczące służby wojskowej Józefa Marii Ruszara

- w dniu 20.08.78 r. w rozmowie z grupą żołnierzy z kompanii, w której pełnił służbę, poruszał sprawy związane z przyznawaniem rent dla rolników. W kontekście tym stwierdzał m. innymi, że państwo oszukuje rolników, bowiem za oddaną przez nich ziemię płaci stosunkowo niskie renty. Poruszał również fakty rzekomego nieoddawania mleka oraz niedostarczania żywca do punktów skupu przez rolników z Zamojszczyzny. Jako przyczynę tego stanu rzeczy podawał zbyt wysokie ceny pasz.

W aspekcie tym dowództwo i aparat partyjno-polityczny przeprowadziło z szer. RUSZAREM rozmowę profilaktyczno-ostrzegawczą².

- w dniu 4.09.1978 r. zgłosił się do kierownika Klubu Garnizonowego w Trzebiatowie³ z propozycją prowadzenia zajęć z dziećmi kadry w ramach pracy społecznej. Uzasadniał to tym, iż pracował jako nauczyciel i chciałby poprzez praktykę pogłębić wiedzę z tej dziedziny. Propozycję szer. RUSZARA odrzucono, motywując posiadaniem przez Klub etatowych instruktorów, zajmujących się tą problematyką⁴.
- w dniu 3.11.1978 r. zwrócił się z prośbą do dowódcy kompanii o zezwolenie na założenie w pododdziale teatrzyku poezji. Do teatrzyku tego miał zamiar włączyć innych żołnierzy z kompanii. Dowódca pododdziału nie wyraził na to zgody⁵.
- w dniu 4.12.1978 r. w dekoratorni kompanii, w której szer. RUSZAR wraz z trzema innymi żołnierzami wykonywał porządki, znaleziono kartkę zawierającą w swej treści fałsz przygotowań w jednostce do wizyty Ministra O[brony] N[arodowej]. Szer. RUSZAR przyznał się, iż jest jej autorem⁶.

² W dzienniku brak odniesienia do tej sytuacji.

³ Ruszar został przydzielony do Klubu Oficerskiego ok. 17 VIII 1978 r., celem pomocy w pracach porządkowych; J.M. Ruszar, *Czerwone pająki...*, s. 30.

⁴ Ruszar opisuje swoją inicjatywę założenia teatru we wpisie z 4 X 1978 r. Mimo początkowego braku zastrzeżeń ze strony oficera politycznego jednostki ostatecznie ze względu na osobę Ruszara nie wydano zgody na to przedsięwzięcie (*ibidem*, s. 45–46).

⁵ Brak informacji na ten temat.

⁶ Sprawa częściowo opisana przez Ruszara pod datami 21 X i 6 XII 1978 r. W związku z oczekiwanym przybyciem gen. Wojciecha Jaruzelskiego Ruszar został przydzielony do sprzątania i czyszczenia podłogi w świetlicy. Była to dla niego okoliczność korzystna, pozwalała bowiem skorzystać z telewizora w celu obejrzenia transmisji mszy inauguracyjnej papieża Jana Pawła II. Przeszkadzał mu w tym złośliwy plutonowy (w żargonie „kaloryfer” od belek na naramiennikach), nakazujący wyłączenie odbiornika. Dalsze oglądanie transmisji było możliwe dzięki zręcznej prośbie skierowanej do sierżanta. W opisie brak informacji o ulotce wymierzonej w przybycie ministra. W ręce służb wpadł natomiast list Ruszara do matki, w którym opisał on całe zdarzenie w świetlicy. Zapłacił za to cofnięciem przepustki (J.M. Ruszar, *Czerwone pająki...*, s. 63–68, 112–113).

W związku z powyższym z-ca d-cy 36 pz ds. politycznych przeprowadził z wymienionym rozmowę. Szer. RUSZAR oświadczył w niej, iż treść zawarta na kartce jest próbą literacką i nie zamierzał wykorzystywać jej we wrogich celach bądź wysyłać poza jednostkę.

W rozmowie tej stwierdził ponadto, iż w pododdziale jest obarczany dodatkowymi obowiązkami i obciążony więcej niż pozostali żołnierze. W związku z tym zamierza napisać raport o przeniesienie do innej kompanii, a jeżeli nie odniesie to skutku, będzie odwoływał się do wyższych przełożonych⁷.

W toku prowadzonej kontroli operacyjnej szer. RUSZARA nie ustalono, by osoby związane z antysocjalistyczną działalnością docierały do wymienionego w miejscu pełnienia służby. Uzyskano natomiast informację, iż na początku listopada br. w środowisku SKS w Krakowie krążyła pogłoska jakoby szer. RUSZAR podczas zajęć szkoleniowych uległ wypadkowi i poniósł śmierć⁸. Według danych SB w Krakowie powyższą informację miał uzyskać od nieznanego żołnierza LWP KURON i przekazał ją członkom SKS-u. Plotka ta nie miała w rzeczywistości potwierdzenia.

Ocena uzyskanych dotychczas informacji z rozpoznawania szer. RUSZARA pozwala sądzić, iż w sprzyjających dla wymienionego sytuacjach i okolicznościach może on podjąć próby negatywnego oddziaływania na środowisko, w którym aktualnie przebywa, bądź usiłował będzie zbierać dane dot. wojska, zwłaszcza stosunków międzyludzkich lub ujemnych zdarzeń w jednostce z zamiarem wykorzystania ich w antysocjalistycznej działalności.

W tej sytuacji w dalszej kontroli operacyjnej szer. R/USZRA [*sic*] zamierzamy m. innymi:

- ustalać ewentualne fakty destruktywnego oddziaływania wymienionego na środowisko wojskowe poprzez rozpowszechnianie materiałów o wrogiej treści, pogłosek, plotek itp.;
- ujawniać próby zbierania informacji dot. wojska, szczególnie wydarzeń wpływających ujemnie na stan moralno-polityczny i gotowość bojową wojska, z zamiarem ich wykorzystania w antysocjalistycznej działalności;
- ustalać i rozpoznawać charakter nawiązywanych kontaktów w jednostce, zwłaszcza z podchorążymi SOR odbywającymi praktyki w 36 pz jak również z osobami z otoczenia;

⁷ Brak informacji na ten temat.

⁸ Z końcem stycznia 1979 r. Ruszar martwił się, że przerwy w korespondencji mogą wywołać u jego przyjaciół w cywilu niepokój o jego los (J.M. Ruszar, *Czerwone pająki...*, s. 35).

– podejmować niezbędne przedsięwzięcia profilaktyczne celem zapobiegania i przeciwdziałania z naszej strony negatywnemu wpływowi na stan osobowy jednostki.

W przedmiocie kontroli zachowania się i postępowania szer. RUSZARA pozostajemy w ścisłym kontakcie z aparatem partyjno-politycznym 8 DZ.

Załączników: 1 na 1 ark. – tylko adresat

[Szef Wydziału
Wojskowej Służby Wewnętrznej
8 Dywizji Zmechanizowanej]
[podpis]
ppłk mgr Jan Stępień

Źródło: AIPN, 2386/20102, Notatka służbowa dot.: szer. Józefa Ruszara z 36 pz 8 DZ, [Koszalin], 7 XII 1978 r., k. 215–218.

Załącznik 1 do pisma Nr PF2422
z dnia 22.12.1978 r.

WYCIĄGI

z meldunków zarządów politycznych okręgów wojskowych (rodzajów sił zbrojnych) o nastrojach, których treść nie została wykorzystana przy opracowaniu informacji podstawowej nr 25/78.

Zarząd Polityczny POW

[...]

Z SOR WSOWRiA¹ wydalony został podchorąży Aleksander Gleichgewicht², który w sposób ubliżający wyrażał się o członkach partii i socjalistycznej rzeczywistości, prezentując niskie walory ideowo-moralne i pisząc wiersze o wrogiej treści. Relegowany znacznie wcześniej z SOR OSWL szer. Józef Ruszar, pełniący służbę wojskową w 36 pz 8 DZ, prowadzi w dalszym ciągu działalność szkalującą i ośmieszającą życie wojskowe”.

[...]

Źródło: CAW WBH, Z-148: GZP, 380/92/1775, Wyciągi z meldunków zarządów i wydziałów politycznych okręgów wojskowych (rodzajów sił zbrojnych) o nastrojach, których treść nie została wykorzystana przy opracowywaniu informacji podstawowej nr 25/78, Warszawa, 22 XII 1978 r., k. 381.

¹ Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Rakietowych i Artylerii im. gen. Józefa Bema w Toruniu.

² Aleksander Gleichgewicht (ur. 1953), działacz wrocławskiego SKS. Wcielony do SOR przy Wyższej Szkole Wojsk Rakietowych i Artylerii im. gen. Józefa Bema w Toruniu 4 lipca 1978 r. Niedopuszczony do egzaminu na oficera, został relegowany ze szkoły i skierowany do 50 pz w Lidzbarku Warmińskim 7 grudnia 1978 r. (AWT, Zespół 359, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Rakietowych i Artylerii w Toruniu, 45/83/5, Ewidencja pchor. rezerwy, 4 VII 1977 r. – 25 VI 1979 r.; 68/81/6, Rozkaz dzienny nr Pf 274/78, Toruń 8 XII 1978 r., k. 432).

Nr 16

Wpłynięcie dn. 10 STYCZ. 1979

Nr PF-19

Temat wystąpienia:

REALIZACJA WYTYCZNYCH W PRZEDMIOCIE ROZPOZNANIA
STANU ZMIENNEGO JEDNOSTEK 8 DZ.

[...]

Problemowi przeciwdziałania dywersji ideologicznej w całokształcie poświęcamy znaczną uwagę, ściśle współdziałając w tym przedmiocie z aparatem partyjno-politycznym jednostek. W zainteresowaniu wydziału WSW pozostaje kilku żołnierzy. Do ciekawszych zaliczyć należy szer. „R” [Ruszar] odbywającego zasadniczą służbę wojskową w 36 pz, który wydany został ze Szkoły Oficerów Rezerwy. Wymieniony jako student UJ w Krakowie był współzałożycielem i aktywistą SKS-KOR oraz współredaktorem nielegalnie wydawanych pism. Szer. „R” [Ruszar] odmawiał między innymi złożenia przysięgi wojskowej. W jednostce usiłował zorganizować teatrzyk poezji, chciał zaangażować się do pracy z dziećmi kadry w GKO. Był autorem farsy na temat przygotowań w jednostce do mającej się odbyć wizyty Ministra O[brony] N[arodowej].

Jak wynika z posiadanych aktualnie danych, nie cieszy się on zaufaniem i szacunkiem ze strony kolektywu żołnierskiego, chociaż usilnie o to zabiegał. Wpływ na to ma niewątpliwie postawa w/w, który w stosunku do pozostałych żołnierzy daje odczuć swoją wyższość intelektualną. W materiałach tych pozostajemy w ścisłych kontaktach z dowództwem i aparatem partyjno-politycznym.

[...]

Źródło: AIPN, 2386/20274, Wystąpienie na temat: „Realizacja wytycznych w przedmiocie rozpoznania stanu zmiennego jednostek 8 DZ”, Koszalin, 10 I 1979 r., k. 7–8.

Nr BO203
2 LUTY 1979

SZEF ZARZĄDU II
SZEFOSTWA WOJSKOWEJ SŁUŻBY WEWNĘTRZNEJ
w WARSZAWIE

m. Bydgoszcz
Dot. sytuacji operacyjnej w jednostkach POW

[...]

– w dniu 29.12.1978 r. Służba Bezpieczeństwa w Krakowie powiadomiła Wydział WSW 8 DZ w Koszalinie, że w ostatnim okresie uzyskała dane świadczące, iż szer. Józef RUSZAR na krótko przed powołaniem do wojska popadł w niełaskę w krakowskim środowisku antysocjalistycznym i klerykalnym. Przyczyną tego miał być rzekomo fakt, iż szer. RUSZAR podczas jednego z nabożeństw w kościele na terenie Krakowa przemówił do zebranych z ambony, wyrażając niezadowolenie z aktualnej sytuacji wewnętrznej w kraju, jak i również z ustroju PRL¹. Informacja o tym fakcie dotarła do byłego prymasa [sic] krakowskiego kardynała WOJTYŁY, który miał zabronić osobom duchownym jakichkolwiek kontaktów z RUSZAREM. Również KURON i MICHNIK rzekomo mieli wydać polecenie odsunięcia wymienionego od działalności w ugrupowaniach antysocjalistycznych. Zdaniem pracowników SB sytuacja ta wpłynęła deprymująco na szer. RUSZARA i dlatego obecnie mniej niż zazwyczaj ujawnia swą antysocjalistyczną postawę.

Szer. RUSZAR w dalszym ciągu charakteryzowany jest przez przełożonych jako żołnierz zdyscyplinowany, wykonujący swoje obowiązki. Mimo zapowiedzi nie zwracał się do przełożonych lub oficerów aparatu partyjno-politycznego w kwestii przeniesienia do innego pododdziału;

[...]

Źródło: AIPN, 2386/20261, Pismo nr BO23 Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy do szefa Zarządu II Szefostwa Wojskowej Służby Wewnętrznej w Warszawie, Bydgoszcz, 2 II 1979 r., k. 15–16.

¹ Brak informacji na ten temat.

Nr 18

Nr D-0709

3 KWIEC 1979 [r.]

ZASTĘPCA SZEFA WOJSKOWEJ SŁUŻBY WEWNĘTRZNEJ
SZEFA ZARZĄDU III
w WARSZAWIE

m. Bydgoszcz

Dot. sytuacji operacyjnej w marcu br.

[...]

– szer. Józef RUSZAR pełniący służbę w 36 pz w Trzebiatowie, o którym informowaliśmy kilkakrotnie, w dalszym ciągu charakteryzowany jest przez przełożonych jako żołnierz zdyscyplinowany, właściwie wykonujący swoje obowiązki. Po powrocie z urlopu z Krakowa, gdzie przebywał w dniach 15–21.03. br.¹ dokonano przeglądu jego rzeczy osobistych. Nie stwierdzono, aby posiadał literaturę o treści antypaństwowej. W rozmowie z dowódcą kompanii szer. RUSZAR oświadczył, że u wszystkich kolegów, których zdołał odwiedzić w czasie urlopu, dokonane były przeszukania przez organa MO. Jego zdaniem aktualnie KOR ma trudności w drukowaniu i powielaniu wydawnictw z powodu konfiskaty przez SB urzędzeń drukarskich;

[...]

Źródło: AIPN, 2386/20261, Pismo nr D-0709 Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy do zastępcy szefa Szefostwa Wojskowej Służby Wewnętrznej w Warszawie i szefa Zarządu III, Bydgoszcz, 2 IV 1979 r., k. 39.

¹ J.M. Ruszar, *Czerwone pająki...*, s. 161. Fakt ten odnotowano w rozkazie dziennym, wedle którego urlop miał obejmować dni 14–23 III 1979 r. (AWT, Z-116: 36 pz, 139/84/20, Rozkaz dzienny Nr. Pf. 53/79R., Trzebiatów, 15 III 1979 r., k. 108v).

Nr PF 558
26. MAJ 1979

ZARZĄD POLITYCZNY
POMORSKIEGO OKRĘGU WOJSKOWEGO
85-915 Bydgoszcz

Ocena efektywności szkolenia i wychowania podchorążych SOR odbywających służbę w jednostkach wojskowych.

[...]

8. pchor. Ruszar Józef s. Józefa – turnus XI – wydalony 3.08.78 r., skierowany do JW. 2919 Koszalin – powód wydalenia – niewłaściwa postawa ideowo-moralna wyrażająca się w kwestionowaniu treści roty przysięgi wojskowej szczególnie do następujących jej sformułowań „... dochować wierności Rządowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej...” oraz „... stać nieugięcie na straży pokoju w braterskim przymierzu z Armią Radziecką i innymi sojuszniczymi armiami...”. Z tych m.in. względów odmówił podpisu i złożenia przysięgi wojskowej. Pchor. Ruszar od 1976 roku był aktywnym członkiem KSS „KOR”. Aktywnie współpracował z pismami wydawanymi na Zachodzie oraz pismem KOR „Robotnik”.

[...]

Źródło: AWT, Z-366: OSWL, 124/82/10, Ocena efektywności szkolenia i wychowania podchorążych SOR odbywających służbę w jednostkach wojskowych, Elbląg, 24 V 1979 r., k. 95.

Nr 20

Wpłynęło dn. [nieczytelne] 6 CZER 1979
Nr 0552

TEMAT: Ocena uzyskanych wyników przez Wydział WSW 8 DZ w realizacji wytycznych do pracy Zarządu WSW POW w I półroczu 1979 r.

[...]

W omawianym okresie średnio na oficera KW przypadało 14 źródeł informacji.

Ogółem pozyskano 26 TW w tym znaczną ilość sposobem uproszczonym.

Do rozpoznania składów zmiennych oficerowie wykorzystują 14 NP, którzy posiadają na swej łączności 33 TW.

Rozpoznanie składów zmiennych wymaga dalszego usprawnienia, gdyż w praktyce mało uzyskujemy informacji wyprzedzających określone zjawiska czy zdarzenia.

Priorytetowym zadaniem w pracy kontrwywiadowczej na przestrzeni ubiegłego półrocza było przeciwdziałanie dywersji ideologicznej i oddziaływaniu elementów antysocjalistycznych na wojsko. Zadania w tym przedmiocie realizowaliśmy prawidłowo. Na odcinku tym współdziałaliśmy ściśle z dowództwem i aparatem partyjno-ideologicznym oraz organami Służby Bezpieczeństwa.

W omawianym okresie Wydział prowadził rozpoznanie 3-ch osób posiadających związki z antysocjalistyczną działalnością tj.:

- szer. Józef RUSZAR z 36 pz, który przed wcieleniem do wojska był aktywnym działaczem SKS-KOR¹ na terenie Krakowa. Wyniki rozpoznania wskazują, że w/w nie podejmuje aktualnie prób negatywnego oddziaływania na swoje środowisko. W początkowym okresie próby takie czynił i zostały one odpowiednio zneutralizowane;

[...]

Źródło: AIPN, 2386/20274, Ocena uzyskanych wyników przez Wydział WSW 8 DZ w realizacji wytycznych do pracy Zarządu WSW POW w I półroczu 1979 r., b.m., k. 75.

¹ W dokumentach wojskowych bardzo często traktowano SKS i KOR jako jedną organizację.

Wpłynęło dn 6. LUTY 1980
Nr 0141

REFERAT

Szefa Wydziału WSW 8 DZ na roczną odprawę kadry w dniu 8 lutego 1980 r.

[...]

W czasie kontroli operacyjnej tych osób nie uzyskano danych wskazujących na podejmowanie prób wywierania negatywnego wpływu na żołnierzy. Prowadzone próby ze strony szer. Józefa RUSZARA były neutralizowane w zarodku.

[...]

Źródło: AIPN, 2386/20750, Referat szefa Wydziału WSW 8 DZ na roczną odprawę kadry w dniu 8 lutego 1980 r.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum IPN w Warszawie (AIPN).

Archiwum Wojskowe w Oleśnicy (AWO).

Archiwum Wojskowe w Toruniu (AWT).

Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie-
-Rembertowie (CAW WBH).

Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu (AIPN Wr).

Źródła publikowane

„Dziennik Rozkazów Ministerstwa Obrony Narodowej” 1973, 1975.

„Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej” 2016.

Opracowania

Bobulski S., *Klerycy-marynarze. Westerplatte 1964–1966 na tle przemian Kościoła w Polsce po II wojnie światowej*, Kraków 2013.

Budrewicz L., *Z PRL do Polski. Wspomnienia z niejednego podwórka (1976–1989)*, red. i oprac. M. Kała, G. Waligóra, Wrocław 2008.

Bukowski K., *Ćwiczenia wojskowe żołnierzy rezerwy na terenie Pomorza Środkowego w Budowie, Trzebiatowie i Unieściu 1982–1983 w dokumentach śledztw prowadzonych przez Oddziałową Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Szczecinie [w:] Inteligentna forma internowania. Ćwiczenia i powołania do Ludowego Wojska Polskiego jako forma represji po 13 grudnia 1981 r.*, red. G. Majchrzak, Warszawa 2016, s. 109–113.

Celmer M., *Służba wojskowa alumnów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku w latach 1965–1980. Zarys problemu*, „Studia Płockie” 2012, R. 40, s. 289–299.

Ciemieja K., *Alumni w Wojsku Polskim w latach 1959–1980 w świetle dokumentów Głównego Zarządu Politycznego*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 2006, nr 28, s. 252–266.

Czwołek A., *Służba wojskowa alumnów w PRL (na przykładzie 54. Szkolnego Batalionu Terenowego Ratownictwa w Bartoszycach)*, „Klio” 2011, t. 18, nr 3, s. 103–130.

Dąbrowski M., *Wojskowe Obozy Specjalne 1982–1983*, Lublin 2013.

Dworaczek K., Przedpeński T., *Wszystko, co robiliśmy, okazało się potrzebne. Wspomnienia o Studenckim Komitecie Solidarności we Wrocławiu*, Wrocław 2012.

Gabański S., *Dobrze! Zapiski kleryka-żołnierza (1965–1967)*, wstęp i oprac. J. Marecki, Kraków 2013.

- Instrukcje pracy kontrwywiadowczej Wojskowej Służby Wewnętrznej wraz z instrukcjami prowadzenia dokumentacji i ewidencji (1957–1990)*, oprac. B. Kapuściak, Kraków 2010.
- Inteligentna forma internowania. Ćwiczenia i powołania do Ludowego Wojska Polskiego jako forma represji po 13 grudnia 1981 r.*, red. G. Majchrzak, Warszawa 2016.
- Jędrysiak J., „By stworzyć szansę powrotu na właściwą drogę...” *Wojsko i opozycja w dekadzie Edwarda Gierka*, „Polska Zbrojna Historia” 2021, nr 1, s. 134–139.
- Jędrysiak J., *Reakcje władz wojskowych na przypadki odmów złożenia przysięgi przez dysydentów wcielonych do Sił Zbrojnych PRL na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w.* [w:] *Aparat bezpieczeństwa. Studia nad działalnością i metodami pracy*, red. R. Klementowski, J. Syrynek, Wrocław–Warszawa 2021, s. 144–179.
- Jędrysiak J., *Usunięcia z powodów dyscyplinarnych i politycznych ze Szkół Oficerów Rezerwy w latach 1976–1980* [w:] *Szpiedzy – Dezerterzy – Renegaci. Wykroczenia i przestępstwa żołnierzy i funkcjonariuszy służb mundurowych w latach 1918–1989*, red. J. Jędrysiak, K. Widziński, Wrocław–Warszawa 2021, s. 359–413.
- Kapuściak B., *Celowe niszczenie czy przepisowe brakowanie? Glosa w sprawie nieistniejących materiałów po Głównym Zarządzie Informacji i Wojskowej Służbie Wewnętrznej*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2018, t. 11, s. 33–48.
- Kapuściak B., *Walka kontrwywiadu wojskowego z Kościołem katolickim. Alumni w „Ludowym” Wojsku Polskim w świetle dokumentów Wojskowej Służby Wewnętrznej*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2020, nr 4(274), s. 84–124.
- Koj E., *Zarząd II Sztabu Generalnego WP (Schemat funkcjonowania 1981–1990)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 12(83), s. 80–86.
- Kompanie kleryckie w Wojsku Polskim 1959–1980. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w 5 Pułku Inżynieryjnym w Szczecinie-Podjuchach, 8–9 września 2008 r.*, red. J. Kornek, T. Krawczak, J. Macholak, Szczecin 2009.
- Kryptonim „Wasale”. Służba Bezpieczeństwa wobec Studenckich Komitetów Solidarności 1977–1980*, wybór, wstęp i oprac. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2007.
- Larysz P., *Służba wojskowa alumnów Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1959–1978*, Katowice 2009.
- Lesiński A., *Służba wojskowa kleryków w PRL (1959–1980)*, Olsztyn 1995.
- Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Akta Zarządu II Sztabu Generalnego WP w lat 1944–1956 w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2014, t. 7, s. 17–34.
- Nalepa E.J., *Wojskowe bataliony górnicze w Polsce w latach 1949–1959*, „Przegląd Historyczny” 1994, nr 1–2, s. 123–133.

- Normatywy Wojskowej Służby Wewnętrznej (1957–1990)*, wybór, wstęp i oprac. B. Kapuściak, Katowice–Kraków 2019.
- Pawlak A., *Książeczka wojskowa*, „Zapis” 1979, nr 9, s. 41–80.
- Piotrowski P., *Bataliony budowlane i górnicze w Wojsku Polskim* [w:] *Studia i materiały z dziejów opozycji i oporu społecznego*, red. Ł. Kamiński, t. 2, Wrocław 1999, s. 123–142.
- Piotrowski P., *Funkcjonowanie jednostek pracy w Wojsku Polskim w latach 50.* [w:] *Gospodarka i społeczeństwo w czasach PRL-u (1944–1989)*, red. E. Kościak, T. Głowiński, Wrocław 2007, s. 151–158.
- Piotrowski P., *Kompanie polowe w „ludowym” Wojsku Polskim jako forma represji politycznych. Zarys problemu*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2010, nr 32–33 (*Historia i pamięć. Księga dedykowana Januszowi Kurtyce*), s. 429–444.
- Piotrowski P., *Służba wojskowa jako forma represji politycznej w ludowym Wojsku Polskim* [w:] *Inteligentna forma internowania...*, s. 45–63.
- Piotrowski P., *Służba wojskowa kleryków na przykładzie 56 Batalionu Ratownictwa Terenowego w Brzegu (1966–1980)*, w: *Represje wobec kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1945–1989*, red. S.A. Bogaczewicz, S. Krzyżanowska, Wrocław 2004, s. 165–178.
- Ruszar J.M., *Czerwone pająki. Dziennik żołnierza LWP*, oprac. i red. K. Dworaczek, J. Jędrysiak, Warszawa 2017.
- Setlak A., *Służba wojskowa alumnów WSD w PRL i jej ocena w wypowiedziach alumnów i kapłanów rezerwistów z 1970 r. Studium historyczno-socjologiczne na przykładzie Bartoszc, Olsztyn 2002.*
- Szarek J., *Czarne juwenalia. Opowieść o Studenckim Komitecie Solidarności*, Kraków 2007.
- Wąsacz J., *Szlakiem wspomnień żołnierzy górników lat 1949–1959*, Wrocław 2002.

Netografia

- <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/18455,Ruszar-Jozef.html>, dostęp 30 XI 2021 r.
- <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/prezes-IPN-dane-o-osobach-represjonowanych-w-stanie-wojennym-wcieleni-do-wojska>, dostęp 13 XII 2021 r.
- <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/spotkania-niezalezne-pismo-mlodych-katolikow-w-lublinie/>, dostęp 29 V 2021 r.

Streszczenie: Publikacja w 2017 r. pracy Józefa Marii Ruszara *Czerwone pająki. Dziennik żołnierza LWP* stała się ważnym przyczynkiem do dalszych odkryć w zakresie wykorzystywania obowiązku służby wojskowej do celów represji politycznej. Do tej pory historyków interesowały przede wszystkim zorganizowane formy opresji: bataliony górnicze, kompanie kleryckie, kompanie polowe i wojskowe obozy specjalne. Represje o charakterze bardziej punktowym były

analizowane zdawkowo, często bez zrozumienia ich istoty, czemu sprzyjał utrudniony do 2016 r. dostęp do dokumentacji przechowywanej w ramach wojskowej sieci archiwalnej. Stąd dopiero publikacja relacji Ruszara otworzyła nowe pole badawcze, pokazując sposób, w jaki wojsko potrafiło wykorzystywać sytuacyjnie istniejące przepisy w walce z potencjalnie problematycznymi jednostkami. Historia powołania Ruszara do służby w Szkole Oficerów Rezerwy przy Ośrodku Szkolenia Wojsk Lądowych im. Rodziny Nalazków w Elblągu, a następnie posądzenia go o chęć odmowy złożenia przysięgi, wydalenia go z SOR i skierowania do odbycia zasadniczej służby wojskowej została dość dokładnie zrekonstruowana w dzienniku. O wiele trudniej było wówczas potwierdzić przekonanie Ruszara o celowym powołaniu go do służby w IWP oraz odtworzyć przebieg inwigilacji opozycjonisty przez organa Głównego Zarządu Politycznego i Wojskowej Służby Wewnętrznej. Prezentowany zbiór stanowi uzupełnienie opisywanej edycji i jest efektem przeszło dwuipółrocznej kwerendy w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwum Wojskowym w Oleśnicy, Archiwum Wojskowym w Toruniu i Centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego.

Słowa kluczowe: ludowe Wojsko Polskie, Józef Maria Ruszar, Szkoła Oficerów Rezerwy, zasadnicza służba wojskowa, represje

Jacek Jędrysiak, doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, absolwent historii i stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie Wrocławskim. Adiunkt w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Redaktor naczelny kwartalnika „Przegląd Historyczno-Wojskowy” wydawanego przez Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego. Laureat Nagrody Prezesa Rady Ministrów za wyróżnione rozprawy doktorskie w 2015 r. Specjalizuje się w dziejach Prus i Niemiec XIX w., historii myśli wojskowej i problematyce zasadniczej służby wojskowej w ludowym Wojsku Polskim. Opublikował monografię *Prussian Strategic Thought 1815–1830. Beyond Clausewitz* (Boston–Leiden 2020). Współautor edycji wspomnień Józefa Marii Ruszara *Czerwone pająki. Dziennik żołnierza LWP* (Warszawa 2017).

A Year in the Boots – Documents Concerning Józef Maria Ruszar’s Military Service

Abstract: The publication in 2017 of Józef Maria Ruszar’s work *Czerwone pająki. Dziennik żołnierza LWP* has become an important contribution to for the further research concerning the use of the military draft for political repression. Until now, historians have been primarily interested in organised forms of oppression: mining battalions, clerical companies, field companies and special

military camps. Repressions of a more focused nature have been analysed in a perfunctory manner, often without understanding their essence, which was facilitated by the difficult access to documentation held in military archives until 2016. Hence, it was only the publication of Ruszar's account that opened a new field of research, demonstrating the way in which the military was able to make situational use of existing regulations in dealing with potentially problematic individuals. The story of Ruszar's appointment to service at the Reserve Officers School at the Nalazek Family Land Forces Training Centre in Elbląg, and the subsequent suspicion of his refusal to take the oath and expulsion to perform basic military service, was reconstructed quite accurately in the diary. At that time, it was much more difficult to confirm Ruszar's conviction that he had been deliberately conscripted to serve in the Armed Forces, and to reconstruct the course of the oppositionist's surveillance by the bodies of the Army's Main Political Board and the Military Internal Service. The presented collection is a supplement to the described edition, which is the result of over 2.5 years of searches in the Archives of the Institute of National Remembrance, the Military Archive in Oleśnica, the Military Archive in Toruń, and the Central Military Archives of the Military Historical Bureau.

Keywords: Polish People's Army, Józef Maria Ruszar, Reserve Officers School, basic military service, repression

Jacek Jędrysiak, PhD of Humanities in history, a graduate of history and international relations at the University of Wrocław. Assistant Professor at the Institute of History at the University of Wrocław. Editor-in-chief of the quarterly *Przegląd Historyczno-Wojskowy* published by the General Kazimierz Sosnkowski Military Historical Bureau. Winner of the Prime Minister's Award for distinguished doctoral dissertations in 2015. He specialises in the 19th century history, Prussian and German history, history of military thought, German military policy in Polish lands 1815–1918 and issues of basic military service in the People's Army of Poland. Author of the monograph *Prussian Strategic Thought 1815–1830: Beyond Clausewitz* (Brill, 2020). Co-author of the edition of Józef Maria Ruszar's memoirs *Czerwone pająki. Dziennik żołnierza LWP* [Red Spiders. Diary of an LWP Soldier] (IPN, WBH: Warsaw 2017).